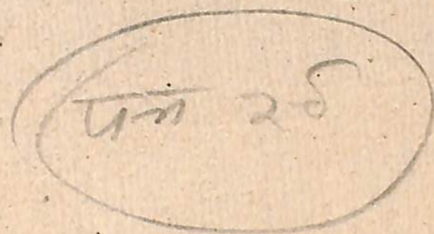
साम्बपञ्चाशिका सटीका

७४५

सांबपंचाशिका प. ३०

श्री
सा पं
टी
१

ॐपरंब्रह्मणेनमः ॐएतद्वैविश्वंवैष्णवंत्रिषष्टिपुराणयावद्यं विमृशामोमनाकश्री
मन्नाम्नपंचाशिकास्तुति सोयंपरामृतरसोरसज्ञैर्विद्वद्भिरास्यतां आयुष्याज्यामृतस्य
श्रीः ज्ञातपद्याद्विशांतये समग्रागमसतत्वविन्महायोगीवरद्रूपसम्प्रदायसम्पूर्णः
श्रीसाम्बः स्वात्मविवसत्स्तुतिमनुग्रहायजगतोवक्तुमुपक्रमते १ तस्मैपरस्मै
सर्वोत्कृष्टायविश्वसृष्ट्यादिकर्त्रेच अनपवाभावशांतब्रह्मचिद्ब्रह्मादिसर्वब्रह्म

ॐपुरस्तेदेवानमस्तविमरैविंदुमानस्वात्मसमग्रभाभिस्वाभीवसमयतिरसंयः परेति
त्वमेव लीनांलीनांपुनरपिचतंपूरयित्वेवमीदृग्देलालीलोल्लसितहृदयंनौमि
कोटीकर्त्रेब्रह्मणेव्हस्तेव्यापका चिद्रानुमेके १ यद्वृहन्नायचविश्वकर्त्रेचिदात्मने
नमः देहादिप्रमातृत्वाप्रशमनेननदेवाविशामीत्यर्थः यस्यब्रह्मणःसम्बंधिद् २
र्धमशेषविश्वाभेदात्मतयास्फुरत्तयागीयतेविमृश्यते इत्युक्तीर्थः प्रथमोन्मेषा
त्मशब्दब्रह्मरूपः प्रणावोध्वनिः देवतास्तुतिकर्मप्रधानसामऋग्यजुर्वेदाख्यात्र

येयं वृषणाव्योमपंचकोडीकृतसमस्तान्नायवावैकेकवाक्यतामामामण्डलं अनश्चैतत
सर्वासां विद्यानां मंत्रणां स्वज्ञानानां स्पन्दनमास्पदं प्रसवकारणं कर्म वियत्पदाकाश
मुत्तयन्त्युल्लासयन्तेनसमयतमापादयन्ति वपुरः प्रथममरुणतयाऽनिहीमत्वेनोदि
तः स्वयमुन्मिषितः वियन्मयस्वाप्यस्पदीप्रस्योन्मेषावहमपुरः सरंतथास्फुरणा
दुत्तयन्ति वेत्युक्तम् एतश्चत्रयीमण्डलमाहार्द्रः प्रोज्जीवाकारणमास्फुरितिनेवर्णापर
शब्दार्थत्वविवर्तमानपरमज्योतीरूपो योगोपनेरुद्भीयोभ्युदितः पूर्वारुणतया
स्वकमैरवत्तरवाचकत्वदानुपूर्वी एतस्त्रयीमंडलम् ॥ भिरीरितंप्रेरितं स्वतन्त्रमोऽ
ज्ञानेयेन तादृक् उच्चारपदार्थवाक्यार्थप्रतिपत्तिषु परमचिदभेदविश्रान्तिदमिस
ष्टिः केनवियद्दुन्तयन् सप्तयेस्वराः स्वयंविराजमाना विश्वादेर्योणावर्णाः पश्य
न्त्यादिप्रवर्तनप्राणनकल्पाः षट्जादिध्वनिविमर्शास्तएव सर्वत्रास्फुसचारित्वाद्
स्वात्मैयस्यब्रह्मणः कीदृशस्य गोपतेः परादिवाक्यभोमरीचिचक्रस्वरस्यचोत

श्री सा॰ पं॰ टी॰ २

एवशब्दार्थत्वेन नानालौकिकेन शब्दतदर्थेन तत्सम्बद्धैर्विविचित्रतया वर्तमानेन स्थितं ध्याये-
त्हृद्विद्याभासात्मयत्परं ज्योतिः शान्तं वीर्यं तेन च रश्मिभिर्यस्य बाह्यस्यापि सूर्यस्य
ज्ञानशक्तिः परस्यैवातपत्यादित्यविग्रहैस्तास्मात्तत्तीत्या परब्रह्मप्रतिबिम्बकल्पस्य
प्राणवत्यात्मिको ऽरुणः पूर्वमुदितत्त्रयीव्यात्मिकं मण्डलमितरविद्याव्यात्मिके सं-
दने च कर्मभास्वद्गुणैः पदक्रमे दैदीप्यमानं च वर्णविन्यासैरीरितं नमसोयेसमं

भास्वद्गुणैःपदक्रमैरीरितं नमः समस्तशास्त्रैर्विविधद्विद्यास्पन्दनमुन्नयत्विवनम

स्वव्यापिकाग्रमत्स्यैर्विधुत्तु तां सैषपरब्रह्मणे १ ॥ त्रिपति अथच विचित्रवाच्य-
वाचकात्मजगद्रूपेणेस्थितैच्छायाःशास्योऽङ्गीयः शान्तं कुरोत्येषोदीप्तोब्रह्मविस्फुरद्जाग्रत्
स्वमस्वप्नुभवब्रह्मसूत्रमायायोगादित्रयीमंडलं विश्वव्यापकं वेदनानादिधर्मस्यपरमात्मत्वं
बोधनेत्यात्मायनिरुक्तोऽत्मनाशात्रयात्मविद्यास्पन्दनं सर्वैर्विचित्रैर्मार्गैर्ध्वनिभिरुन्नयत्विव
प्रथममुदितः किंकृत्वा भास्वतो वर्णानामकारादिमात्राणां पदानां बिन्द्वादिविश्रान्तीनां

क्रमेणपाठ्याईरितं तमःसमस्तं नेयाशजालेयत्र १

एवंसामान्यव्याख्यायपरमार्थंस्तत्त्वादेहस्थमध्यनाडीव्याख्यास्यैति तंपरमादित्यमिति
परब्रह्मस्वरूपमेवदेहस्थंमध्यनाडीगतंप्राणाद्ब्रह्मनिविष्टमात्यंविश्वचिद्रश्मिनिभूतंस
पदिप्रपद्ये अभिसंस्थवथानेनसमाविशामि तेकमित्याह ओमितिशब्दःक्रोडीकृ॰
ताशेषशब्दानामनादरूपोमहाप्रणवःप्रतिप्राणिसर्वभूतेषुनियतमविच्छिन्नप्र
ओमित्यंतनदतिनियतंयःप्रतिप्राणिशब्दोवाणीयस्मान्मध्यतिपराशब्दतत्त्व
गर्भा प्राणापानौवहतिचसूर्मोयोमित्योयासमस्तौदेहस्थंतंसपदिपरमादि
वादेनानंतनदति परा त्यमात्यंप्रपद्ये २ ॥ वागात्मस्वरूपंविमर्शात्मिकतः य
स्याश्चशब्दतन्मात्रगर्भा प्रासूजितक्रमादितांतशब्दसामान्यमात्राविभागज्योतिर्म
यीपराद्वितीयावाणीपश्यंतीप्रसरत्युन्मिषतिपश्चमिथ्योयासमस्तावन्योन्यकवलि॰
तपरौसमानभूमिकारूपौप्राणापानौवहतिउदानवह्न्यात्मानिजंमहाज्योतिर्मयी
करोति २ एवंमहाव्याख्यासूत्रव्याख्याचानवोच्छ्रन्तंमध्यधामस्थचचिदर्कंतत्त्वाप्र

॥ ४

श्री
सा॰पं
टी
२
3

स्तानां वेद्यैकरूपतया शावप्रायाणामणूनां देहप्राणादिपिण्डानामयमनुप्राणको मान्त्रीऽ
भिज्ञानुसलमेकमद्वितीयमपि प्रपंचव्याप्त्या सकलानां प्रमातॄणां करणानि सकलानि त्र
त्रयोदशकरणानि तेषां साधारणमनुग्राणामविभिन्नमाश्रयं प्रपद्ये यस्त्वगाद्यहंकारेत
स्वीकृतास्त्रयोदशेन्द्रियमूर्त्तिरनन्तश्चानन्दहंकारात्मवेदकयाहंकरूपो बहिश्चाध्यवसायादि
व्यापारो बुद्ध्यादिकरणद्वादशात्मकया स्वरूपं जगद्ग्रासयन्तिष्ठतीति स्थूलरूपार्थः एव

यस्त्वक्चक्षुः श्रवणरसनाघ्राणपाण्यंघ्रिवाणीपायूपस्थान्यपि निरपि मनोबुद्ध्यहं-
कारमूर्त्तिः निहत्य(?)न बहिरपि जगद्ग्रासयन् द्वादशात्मा मान्त्रीडं तं सकलकरणाधार-
मुद्दशान्तर्हीनमर्वेन्द्रियमूर्त्तिमेकं प्रपद्ये २ ॥ रश्मियः स्थूलादिमरीचिचक्रविचित्रसंचार-
चातुर्याद्द्वादशात्मैकविदर्कोन्तर्बहिश्च जगत्कालानलादिधामकलानां विश्वं भासयं स्तुर्य- ३
यामात्मनिजभाचक्रमयत्वमापादयन्सर्वकरणव्याधारतया तेजोज्ज्वलनज्वलि-
तान्याश्रितस्थितलेप्रकर्षेण प्रपद्ये निर्मुख्यानेमातानुकुर्वन्निष्यन्तो स्मीत्यर्थः २ ॥

प्रपंचव्याख्यातिविलोडियायावेश्मनेपिभगवतिप्रकाशविमर्शपरमार्थेनद्विमर्शप्रसरम-
रीं वाणीं स्तौति ॥ अविभागात्तु पश्यन्ती सर्वतः संहृतक्रमा स्वरूपज्योतिरेवान्तः सूक्ष्मा
वागनपायिनी केवलबुद्ध्युपादानाक्रमरूपानुपातिनी प्राणवृत्तिमतिक्रम्य मध्यमा-
वाक्प्रवर्तते स्थानेषु विधृते वायौ कृतवर्णपरिग्रहा वैखरी वाक्प्रयोक्तॄणां प्राणवृत्ति-
निबन्धनेति वाक्त्रयस्य लक्षणं तत्राविभागात्तु पश्यन्तीत्यादिना लक्षितां प्रथममादा-

यासामित्रावरुणसदनादुच्चरंती त्रिषष्टिं वर्णानन्तःप्रकटकरणैः प्राणसंगात्प्र
बुदितां उन्मिषितां स्वरूपज्योतीरूपां सूतां ॥ तां पश्यन्त्याख्यां न देवतामेव बुद्धिसंस्थां
बुद्ध्याध्यासप्राप्तां केवलबुद्ध्युपादानेत्यादिना लक्षितां मध्येभवत्वान्मध्यमां तामेव वद-
नेकरणेषु जिह्वामूलजिह्वामध्यादिषु विशदां निर्मलां स्थानेषु विधृते वायौ कृतवर्णप-
रिग्रहा वैखरीत्यादिना लक्षितां विविक्तशरीरे भवत्वान्नराख्यां च वाचं प्रपन्नोस्मि कों-
नामित्याह यासामित्रावरुणसदनादग्नीषोममयात्परावाक्प्रधानान्मध्यधाम्नो

श्री
सा॰पं
टी
४.

ऽकारादींस्त्रिषष्टिं वर्णाननुस्वरंती यास्तु विनक्रमतयाभेदाभ्यांभेदेन च विमर्शंती केनोक्षरं-
ती प्रकटेरन मुखीभावेनाभिन्नस्फुटप्रकाशैकत्वमापेः करणैः सर्वेंद्रियैः कीदृशान्वर्णा-
न्प्राणसंगात्स्थूलाननुभूतान् नत्र चित्त्योतिषि शुणीभूतचिन्मात्रप्राणसंगात्मध्यमाया
स्थूलप्राणसंगाद्वैखर्यां वर्णा जायंते ते च त्रिषष्टिसंख्यया अइउऋऌ वर्णाः स्वरा ह्रस्व-
दीर्घप्लुतभेदाद्द्वादश ऌकारस्य दीर्घो नास्ति ह्रस्वप्लुतभेदान्मद्विविधः संध्यक्षराणां ह्र-

तांपश्यंतींप्रथममुदितांमध्यमांबुद्धिसंस्था

स्वानसंनीति दीर्घ प्लुतभेदादष्टाविति
द्वाविंशतिः स्वराः कादयो मान्ताः पंचविंशतिस्पर्शाः अंतस्थादिश्चत्वारः ऊष्मा-
णः शषसाश्चत्वारः कुंखुंगुंघुंयमाश्चत्वारः अनुस्वारविसर्गजिह्वामूलीयोपध्मानी- ४
या अं अः क ᳵ प ᳶ इतिचत्वारः ६३ यथोक्तम् स्वराद्वाविंशतिश्चैव स्पर्शा-
नां पञ्चविंशतिः ॥ ॥ ॥ ॥

यादयः शादयश्चाष्टौ चत्वारश्च यमाः स्मृताः अनुस्वारो विसर्गश्च ᳵक ᳶपाविति पराश्र
यौ नपनैगदिता वर्णास्त्रिषष्टिर्विदूर्षिभिः मिश्रः सूर्यान्तरशोषहेतुः शोषकारित्वा
द्वह्निः वरुणो ह्लादाप्यायकारित्वात्सोमः वर्णानन्तः प्रकटकरणैः प्राणसंगात्मस्थ
ने इति पाठान्तरे या परा वाक्शक्तिर्मिश्रा वरुणमदनाद्यैश्च वर्तते प्रमाणप्रमेयात्मक

वाचं वक्त्रे करणविसर्गां वैखरीं च प्रपद्ये ४

सूर्यचन्द्राश्रयणात्सकाश
हूंर्थसंनी सर्वीज्जीर्णानिर्जयाम प्रमातृरूपं प्रयन्त्यपि सैवान्तः प्रकटैस्तैरेव स्फुटैः
र्विंदुः इयैरैकृत्वा त्रिषष्टिं वर्णान्स्थानसंगाद्धेतोः प्रसूते जयन्तीत्यन्वयः इन्द्रियाणां रूपा
द्युपलब्ध्यानुमेयत्वाद्धृदिः स्फुटत्वाभावेनातः प्रकटीभावः एतदभिधेयपदे तु
वाच्यविधेयभावश्च प्रसक्तौ ४ एवं वाक्रमेणान्तस्त्वनामध्यायामेवेमत्समर्थयते

श्री
सां·पं
ही
५
5

परमादित्यस्यचिज्ञानोर्द्धस्थनाडीरूपायासौदिव्यामूर्त्तिःसमुच्छ्रिताकृतिः नोस्माकंप्रसन्ना
प्रशमितप्राणादिकालक्षणतएवक्षणताविदानंदघनतयास्फुरंत्यस्तु कीदृशीसायाकु
र्ध्वमध्यस्थस्थितान्यतनूनातनत्वान्यनाभिनादिकालाग्रान्तर्भवनेशानानाभुवनानिदे
देवर्षिश्रांतरामध्येसन्निविष्टव्याप्यावस्थिता तथानानानाडीनांचक्रादिरोम॰

कूर्मोपःस्थान्यतनुभुवनान्यंतरासन्निविष्टानानानाडिप्रसवगहनासर्वभूता
नवस्था प्राणापानप्रसननिरतैःप्राप्यतेब्रह्मनाडीस्थानैःस्वेनाभवततपरमादि
त्यमूर्त्तिःप्रसन्ना ५
देवाणांमनुषिराणांप्रसवेनस्फा रणेनगहनासर्वेर्द्वेष्याप्यासर्वेषां
भूतानांस्थावरादिदेवयोनिभेदानांनानामंतव्यादेहमध्येवर्त्तमानानायततश्चोक्तयुक्त्याग ५
हनानतएवकश्चिदेवप्राणायामयोः सर्वदेहवाहप्रसरप्रवेशयोर्ग्रसननिरतैर्भ
क्ताणप्रणतैःप्राप्यतेसमाविष्यते ५ ॥ ५ ॥

किंच ब्रह्माण्डो ब्रह्मबिलावरणानि विष्टस्याण्डे गर्भीकृतनभस्स्थलमायाण्डप्रपंचवेशत्वादण्डे॰
तेन नव्यवहिता अपि तु समं ततः क्रोडीकारी पंथाः प्रसवमार्गो यस्याः तथा तिशीतः
सोमो ऽनुसोमावद्धिरियं तु हैतदाह्लादहैतानंदस्यन्दिवाक्ष्वैवैवंरूपापि तु समरसीभूता
ग्रीष्मो मात्मा तथा नक्तंदिवं रात्रिंदिवयो गमो भ्रमणेन तेन नमिता न प्रमेयभावं नप्रा

नब्रह्माण्डव्यवहितपथा नातिशीतोष्णरूपा
नो वा नक्तंदिवगमनमिता तापनीयापराङ्गः

प्तानन्तहृती तथाऽतापनी परमाह्लादप्रदा अपगतो राङ्गरामुक्षाद्दहनं प्रधानः सूर्यप्र॰
मामायस्यास्तातथा किंच रवेश्चिन्द्रोत्तो मण्डले रश्मिपरिवेशो राजते दीप्यते बाह्या
के भूमिस्तु ब्रह्माण्डव्यवहिता सत्लोकान्तमात्रावभासिका शिशिरग्रीष्मादि
वतिशीतोष्णरूपा हृतनिशां भ्रमती संतापकरा राहुभिभूता चेति व्यतिरेकध्वनिः

सा·पं वैकुण्ठस्य विश्वमूर्त्तिरिवेत्युपमा सापि च बलिवंचनावसरे ब्रह्माण्डे ब्रह्माण्डं तन्निरूढ९
टी मार्गा नकेनचित् तथा नातिशीतो स्वरूपाप्रकाशा ह्लाददा भक्तानामित्यर्थः नक्षत्र
६ दिवगमनाश्लेषाविपरिभ्रमणेन नमिता देवादिभिर्नैयत्र या परिच्छिन्नेत्यर्थः नाप

6

वैकुण्ठीयातनुरिव रवेराज्ञ
नैमण्डलस्था सा नः श्वेताभ
वत्पद्मादिमूर्त्तिप्रसत्त्या
६

नीमद्याप्रतापवती अपगतराहु रुपक्रान्त रविमण्डलाचेतिश्लेषः एवमत्रोप ६
मा श्लेषो व्यतिरेकध्वनिना संसृष्टः ६ अथ युगपदन्तर्बहिश्चार्कमूर्त्तिमाति ॥

नेच्चाण्डव्योमस्थितिहीनांशोर्मण्डले मुक्तये समावेशात्मजीवन्मुक्त्यर्थं प्रपन्नोस्मि कीदृशं यं तस्थिवद्-
विहृत्सैर्गाश्योन्मेषात्मयोगीन्द्रैरेवलभ्यं बहिश्चस्थूलसूक्ष्मरूपपरिमाणं यत्र सृष्टिस्थितिसंहारका-
रिणः सर्वतमो निविष्टब्रह्मविष्णुरुद्राभिधाकारोकारमकाराख्यह्रस्वदीर्घप्लुतरूपवर्ण-
त्रयात्मत्रिगुणवपुषि प्रणवे विश्ववेद्याविभागवेदनात्मबिन्दुरिति तदुपलक्षितो ऽत्मना ।

यत्रारूपं त्रिगुणवपुषि ब्रह्म तद्बिन्दुरूपं
योगीन्द्राणां यदपि परमं भाति निर्वाण-
मार्गः

त्माप्रमेयपरिपाटीरूपं यस्यातादृशब्रह्मह्रद्दहं हृदकं च शाक्ते तेजस्त्वारूढसमस्तरूपस्थतया-
वस्थितं यच्च परमसामान्यं योगीन्द्राणामितयोगयतिशाश्रीपरतत्त्वैकभाजां निर्वाण-
मार्गो जीवन्मुक्त्युपायो भाति स्वप्रकाशतया स्फुरति तथ्याः प्राङ्निर्णीतायाश्च ।

सा॰
पं॰ टी
८

यावस्राश्रय: प्रकर्षेणानूयते उत्कृष्टतयाविमृश्यतेनेपरंपारमेशास्वरूपंयेनेतिकृत्वाप्रणव
इत्येतन्नामयत् बाह्येप्यर्कमण्डलेनवयोजनसाहस्रोविग्रहोर्कस्यमण्डलत्रिगुणमिति
श्रीस्वच्छंदादिनिरूपितनीत्या यत्रविंडरूपमितिमितवर्ह्नेलाकारैब्रह्ममयंतदसा॰

त्रय्याधारः प्रणवइतियन्मण्डलं
चण्डरश्मेरन्तःसूत्मोबहिरपिम
हन्मूक्तयेहंप्रपद्ये ८ ॥

मात्यंबिम्बमारूढंत अयोगिनांनिर्वाणमार्गस्तेषांस्व
र्यमण्डलभेदनस्यश्रवणात्तथावक्ष्यमाणदृशासामग्र्यंत्रयमयमण्डलाकृतित्वात्त्रय्या
धारः प्रकर्षेणानूयमानत्वात्प्रणवोविश्वशरीरत्वाच्चप्रणवः ८ ॥ राम ८

चिज्ञानीर्मण्डलस्थं मधुधामनिविष्टं तन्यरमानं दृद्रूपमनल्पममृतं प्रपद्ये समाश्रयेयत्रामृते
सोमः सर्वामेयवर्गाः सुरादिभिः सर्वप्रमातृभिः प्रतिदिनं कलाया मधुरूपा पीयमानत्वात्क्षीणा
क्षीणाः सन्तः पुनः प्रविशन्ति हृद्दिक्षोत्पन्नेनैवं निमज्जन्ति यत एव मंडलाद्भूयोपि वर्धन्तेऽभि
व्यज्यन्ते मेयरूपस्थैः यस्मिंश्च वेदाः सर्वशास्त्राणि मधुनि माद्विके सरघाणां मधुकराणामा

यस्मिन्सोमः सुरपितृनरैरन्वहं पीयमानः क्षीणः क्षीणः प्रविशति यतो वर्धते चा
पि भूयः यस्मिन्वेदा मधुनि सरघाकारवद्भान्ति चाग्रे तच्चिंदंशोरमृतममितं मण्ड
लस्थं प्रपद्ये ८ ॥

कारस्त्वाग्रे भान्ति पुरः स्फुरन्ति यथा सरघा माद्विके सिद्ध्यन्ति
ग्रपरिहृत्या सोल्लासमासते तथा सर्वे वेदा वाक्यैकवाक्यतया परा हृद्यामृतमामृशय
भाजन्ते ब्राह्येपि सोमः कृष्णपक्षेषु पितृदेवनरैरस्तकलापंचदशको मावस्यायां हृ
र्यमण्डले प्रविश्य वर्धते वेदाश्चार्कज्योतिर्लिंगाश्चासते ॥ ९ ॥

पा
पं·टी
८
8

योऽद्वियस्माद्गुणोत्कर्षः सततमस्मादूर्ध्वमिष्यते इतिस्थित्याकुधीविभ्योत्कृष्टारश्मयः प्रभायस्याः
तएवसन्तोविद्यमानानांग्रशेषाणांभावः सत्वंमहाप्रकाशात्मरूपंतदेवतत्परमार्थः तत
स्त्रप्रकाशमानतयाप्रकाशात्मब्योवविश्वस्यमग्नत्वात्मकाशोविश्वालोकः सएवरश्मिस्त्रि
ज्ञानुर्जयति येनैन्द्रीमाशांप्राच्यांनैषद्दर्शागमैशुकवपुषायोगिनामस्यहृत्तमशान्तस्पन्दोन्म

ऐन्द्रीमाशामैशुकवपुषापूरयित्वाक्रमेण क्रा
न्तास्सप्तप्रकटहृदयैरेणायेनपादेनलोकाः ॥

नापूरयित्वाऽनुन्मिषितप्राणादिसंकोचचित्याथान्येनोल्लसितांकृत्वाशिवादिसकलात्मो ८
ताः शक्तिमन्तः प्रकीर्तिता इतिश्रीपूर्वादिदृष्टनीत्या शिवमन्त्रमहेश्वरमन्त्रेश्वरमन्त्रविज्ञाना
कलप्रलयाकलसकलाख्याः क्रमात्क्रमंप्राणीयन्तुदिश्यानिजशक्तिसहिताः सप्तलोकाः
पादोऽस्यविश्वाभूतानि इतिस्थित्या पादेननिजांशमात्रेणाक्रान्ताः ॥ क्रोडीः

कृतस्वज्योतिर्मयीकृताः कीदृशेन प्रकटः स्वात्मभासास्वरूपादिविश्वस्वरूपेणाद्वयस्वतत्त्वादिश
क्रियायस्य यद्वक्ष्यते पुनःकार्यस्य स्वरूपः शान्तादशेति निःसंख्याशक्तिरात्मेति ह्यत्रार्थः
कथं क्रान्ताः शान्तमात्मस्वरूपात्मप्रतीत्यात्मज्ञाने विगलितबलिव्यक्तिर्यस्य तादृश्यां पाताल
लीने निःशेषप्रशमिनं कृत्वा बाह्येनाप्येकेन समस्तस्वरूपेणैवं द्वीदिशं स्वात्मस्वरूपेणार्थमभू

कृत्वाश्रीन्ते विगलितबलिव्यक्तिपातालतीने
विश्वालोकः स जयति रविः सत्त्वमेवोर्ध्वरश्मिः ५

त्रादिलोकाः पादेन मरीचिभिर्व्याप्तेव्वंसयित्वा क्रमेणाक्रान्ताः प्रकटदृष्टिणा च नारायणेन
विगलिताबल्याख्यदानवेन्द्रस्य व्यक्तिर्यत्र तस्मिन्नेदानवकुलेपाताललीनं कृत्वा भूरादि
सप्तलोकाः पादेन चरणविन्यासक्रमेणाक्रान्ताः किं कृत्वा पृथक्कृत्वपुष्पावालवामनश
रीरेणाचेन्द्रादिगाभूरणं कृत्वा सोपि विश्वालोकः सत्त्वप्रधानश्चेति अत्र श्लेषालंकारश्लेषोपमा

ध्वनिसंस्तुतिस्तवम् ५

सा
पं॰टी
५

ब्रह्मणा प्रजापतिना वेदेषु प्रणवमुखरमोंकारोऽस्य पूर्वं तदित्यादि गायत्र्यां सवितुर्विश्वप्र
सूतिहेतोश्चिदादित्यस्य यत्तत् किमपीत्यसामान्यं भर्गः इत्याख्यायस्य तत्त्वरमं सर्वोत्कृष्टं धा
म परस्फुरत्तात्मशाक्तं तेजो बाह्यसूर्यसोमवह्न्यादिकोडीकारित्वाद्धामप्रभवं वरेण्यमनुग्र
हकारि तदुक्तं तत्प्रपद्ये समाविशामि किं कृत्वा ब्रह्मणोक्तं किं कृत्वा च प्रपद्ये प्रथमम

ध्यात्वा ब्रह्म प्रथममतनुः प्राणमूलेन दत्ते २
श्वाचान्तः प्रणवमुखरं व्याहृतीः सप्रयुक्ताः

होऽतनुशरीरं श्रीभर्गशिखादिष्टनीत्याकारपरामर्शात्मवीरेश्वरात्वं च ब्रह्म सूद
हूदकं च परं शाक्तं धाम प्राणमूले अप्राणाद्यस्फुरत्तायामित्थं ध्यात्वा विचिन्त्यानन्तरं
नन्तमिति नादात्वं परविमर्शात्मानन्तरिन्द्रुकरूपप्राणितकल्पतया स्थितं दृष्ट्वा
स्वात्मतया ॥

9

सात्तात्कृत्यतत्त्वादामर्शानुप्रवेशणावष्टंभबलोन्मिषत्प्रणवोच्चारस्सर्वं तथाभूः स्वाहा भुवः स्वा
हा स्वः स्वाहा भूर्भुवः स्वः स्वाहेति च मंत्ररूपाः समग्रमेयमानमातॄणां समस्काराणां परं
ब्रह्ममयत्वामर्शिनीर्व्याहृतीश्चतस्रः समस्यागिति तदामर्शावष्टम्भाशेषितस्पन्दोच्चार्य

यत्तद्देवेनदितिसवितुर्वरेण्यणोक्तं वरेण्यं
तद्भर्गाख्यं किमपि परमं धाम मगोभिप्रप
द्ये १० ॥

अयं च सर्वव्यवहारा त्मकप्याजप इति श्रीशिवसू
त्रादिदृष्टनीत्या तदभेदामर्शप्रधानेन तथापरशाक्तरसज्ञाविता त्मसमाधशाङ्करूपामैकाग्र्यवृत्ता
मादिततामवधामावष्टम्भबलेन व्युत्त्थानदशामपि तदभेदेन संप्रोत्तितां विधायेत्यर्थः
धामगर्भमित्यत्र धामशब्दस्तत्त्वेणाद्धिरूपकः तथा प्रणवसुरखरमिति १० ॥

स्ता
पं॰टी
१०
10

त्वां स्तुतिभिः स्तोष्यामीति स्तोतृस्तुत्यस्तुतिकल्पनात्मा यो ऽयं भेदग्रहः एष एव चिदद्वयप्रथनात्मा
ऽविद्या तथापि तस्याश्चाविद्यायाः स्तुतिरसातिशयेन विनाशनाय निःशेषोन्मूलनाय युक्तो नित्य
सम्बद्धस्त्वां स्तोष्ये एव देहादिप्रमातृभावनिमज्जनेन सर्वोत्कृष्टतया स्तुतितत्परा स्पृशामि तत्त्व
ण मणुरासीन श्रोमेनामेव च चिदर्कं स्तौमि न तु परिमितं कांचन देवतां कीदृशं त्वां स्थूले

त्वां स्तोष्यामि स्तुतिभिरिति मे यस्तु भेदग्रहो ऽयं सैवाविद्या तदपि सततं तत्प्रदानाय यु
क्तः स्तोष्ये वाहं त्रिविधमुदितं स्थूलसूक्ष्मं परं वा विश्वोपायः परश्च इति बुधैर्गीयते त्वं

वाहं प्राणार्करूपं सूक्ष्मं मध्यनाडिगं त्वां विश्वा ११ ॥ तत्प्राणशब्दरूपं परं चानवच्छिन्न
विश्वात्मविज्ञानघनं मुदितमिति प्राक्तनवाक्यार्थावलीनमेकमेवानित्यादितं च वाम
वक्र्यार्थं युक्तं चैतन्न यथा बुधैस्तत्त्वज्ञैरविश्व विश्वोपायः परश्च तु स्तोतृस्तुत्यादिवि १०
भागकल्पनात्माविद्यायास्समस्ताविद्याबीजदेहादिप्रमातृताभिमानप्रशमने तद्विज्ञाने
दृष्टघनपरमार्कात्म्यपरामर्शात्मा स्तुतिः परमसमावेशप्रदेत्यर्थः ॥ स्तोष्ये वस्तुत्रिप्रपंच

देवपरमादित्यनस्मैतस्मैइतिपरसूक्ष्मस्थूलरूपायविश्वात्मनेतत्त्वंनित्योदितायनित्यंनमः सर्वकाले
देहादिप्रह्वतयापरामर्शात्मासमवेशमाविशामीत्यर्थः कीदृशायतस्मैयोनाद्यन्तोदृशाकालाद्यनव
च्छिन्नः अतएवपुराकारातीतश्चितः अतःसत्वादिगुणासंस्पृष्टः अणोरप्यतिसूक्ष्मतयायोगिदृशात्मस्मा
णोरप्यणीयान्नतिसूक्ष्मत्वेनकस्यापिवेद्यः अपितुस्वप्रकाशचिदेकरूपानन्तदेशातःसंकुचितःप
रमाणोः सूक्ष्मस्यवेद्यत्वान्महीयान्व्यापकः अतश्चविश्वक्रोडीकारत्वाद्विश्वाकारः सार्वज्ञादिगु

योनाद्यन्तोप्यनन्तवन्गुणोऽणोरणीयान्महीयान्विश्वाकारः सगुणइतिवाकल्पनाकल्पितां
गः नानाभूतप्रकृतिविकृतीर्दर्शयन्भातियोवातस्मैतस्मैभवतुपरमादित्यनित्यंनमस्ते

॥१२॥

णयोगात्सगुणः इत्येवंप्रकारतयाकल्पनयाकल्पितानिपृथक्पृथगुल्लिखितान्यंगानितन्म
इमेरूपाण्यवयवाभागायस्यताद्दककेवल्यनयोऽमायावच्छिन्नवस्तुविषयशब्दविकल्पासंस्पृष्टं
परमेकस्वरूपमनवच्छिन्नमितिसूचयति नानाभूतानिविविधाः स्थावरादिब्रह्मांडांताः
प्राणिनस्तेषानेषांप्रकृतीर्मायाप्रधानशक्तयोगुणानादिकरणानिविकृतीः कलाबुद्धिदेहा
दिकान्दर्शयन्नाभातिसंकुचितसर्वावभासकतयावायःस्फुरतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

स्ता
पं·टी
११

यस्मात्त्वमेव भारती पश्यन्त्यादिवाक्ज्ञानगर्भा स्वाभासमसंवित्तथा नाप्रसरतीति तस्मै तुभ्यं नमः ३
ति वचोमात्रमेव न त्वतिरिक्तं स्तुतिवाक्यादि वच्मि: ज्ञानस्य सर्ववाक्प्रसरहेतोरनवच्छिन्न
स्याविभिन्नस्तुतिवाग्भिः स्तोतुमशक्यत्वात् नमःशब्देनात्र देहादिप्रह्वतानान्तरीयकत्वं

तत्त्वाख्यानेन यतिमुनिजना नेतिनेति ब्रुवन्तः श्रान्ताः सम्यक्त्वमि
ति न चैतैरीदृशो वर्णितोऽर्थः तस्मात्तुभ्यं नम इति वचोमात्रमेवास्मि
वच्मि: प्रायो यस्मात्प्रसरति तरां भारती ज्ञानगर्भा: १२ ॥

विद्वत्कर्षपरामर्शनस्य कर्तुमशक्यत्वात् युक्तं चैतत् यस्मात्स्तुतयस्त्वयि न विहितविषयेण त्वग ११
ध्याने प्राणैर्नमस्तात् ह्रस्वेन दीर्घेणेत्यादि ब्रुवन्तः श्रान्ताः क्लिष्टा न च तैस्त्वमित्येवं वि
योऽसी त्येतादृशो वा परतत्त्वरूपो वेति सम्यग्ज्ञातो वागगोचरत्वादेवेत्यर्थः १२ ॥

दृश्यं परमादित्य तस्मै ते तुभ्यं नमः यं स्थावरादिदेवयोन्यंतानां हृदुहृदेहज्ञानोऽयं सर्वेषां सर्वांगे
षु भवे वा व्यापकः सकलवपुषामंतरे मितयाहकात्मनि स्वरूपो योऽन्तरात्मा परमानंदनादात्
त्मा चैवांतरात्मा चेति स्वच्छंदादिष्टपुर्यष्टकप्रमाता तिष्ठन् वसन्नपि युक्त्या योगेन शून्यै
र्न दृश्यसे यथा काष्ठे ग्निर्लीनस्तिष्ठन्नपि युक्तिशून्यैररणिमथनादिना न दृश्यते तत्काष्ठलवी

सर्वांगीणः सकलवपुषामंतरे योंतरात्मा तिष्ठन्काष्ठे दहन इव नो दृश्यसे युक्तिशून्यैः य
त्प्राणारणिषु नियतैर्मथ्यमानासु सद्भिः दृश्यं ज्योतिर्भवसि परमादित्य तस्मै नमस्ते १४

कादिज्वलद्रूपतया नोपलभ्यते यत्त्वं प्राणारणिषु सर्ववाहमार्गोदयविश्रांतिपदेषु सद्भिर्योगिभि
र्नियतैरभियुक्तैर्मथ्यमानासु कुंभकशक्तिनिपातात् अथ शक्तिनिकुंचनात् रुद्रशक्तिसमावेशो यो २८
जायते तत्संपादितः इत्याम्नायादिष्टयुक्त्या न तत्त्वाल्पयतः प्रशमितमहत्ताप्रिका स्वदृश्यं ज्योति
र्भवसि स्वप्रकाशचिद्रूपैः स्फुरसि अत्र पर्यायेण प्राणापानात्मद्वीपरारणिरूपो योगियत्नो मेथनः स्तु

सा
पं॰टी
१२
12

देशोपमेचिन्मरीचिचक्रेस्फुरभवानेकोद्वितीयः लोकादिचिद्रूपतयाक्रीडनिस्वरूपातंत्यात्मद्रूपत
यास्फुरति यथोक्तंमयैवभैरवानुकरणस्तोत्रे त्वत्तोन्यःलोकास्तुतिरितियदपिविभिन्नंनकिं
चिदस्तीह स्वभासितयायदिरूपविद्रूपतयाभवत्येतदिति - - - - - - - - त्वकल्पमेवयतस्त
तोहमितिसंकोचप्रथानामायाप्रमातात्वत्तोत्रकरणोऽस्वतंत्रत्वमेवचिदानंदात्मानेलोमिनः

स्तोतास्तुत्यःस्तुतिरितिभवान्कर्तृकर्मक्रियात्मा क्रीडत्येकस्त्वमनुतिविधावस्वतं
त्रस्तनोहं यद्भावस्मिप्रणवस्वभंगोपतेनश्चतस्थो त्वत्तोह्यन्यत्किमिवजगतो
त्वदंतामात्यःकश्चिदित्यर्थः विद्यतेयत्स्तवाखास्यात् १५ यस्त्वकिंचित्रदात्मेवाहंप्रणय
स्वभंगप्रार्थनास्वदर्शविशमनत्वंवेतंस्थानत्वमामार्थमेवयतस्त्वच्चिदात्मनोव्यतिरिक्तंजगतोकिं
किमिवविद्यतेनकिंचिदस्तियदितथापिकिंचिन्कल्पतेतन्नरत्वाभिध्यास्यात्नेवंभवेत्
चिदात्मनोविनाकस्यचिदपिअचेतनादचेतितस्य संकल्पविकल्पविषयत्वस्यापिअयोगात
गगनकुसुममतोपिनिकृष्टत्वात् इत्थंयुक्तिनत्वदभेदमात्रैवस्तुतिः प्रातीतिकक्रमेणातुयद्य

१९

ऐन्द्रिकज्ञानवतां मायाप्रमातॄणामस्माकमिन्द्रियागोचरो भावानचिंत्यत्वात् ज्ञानविषयो न भवती-
ति देहादिमितप्रमातृतामज्ञानां त्वज्ञत्वाच्छिदर्कं भजतां भक्तियोगसमासादनीयत्वात् क्रमेण
शक्तिस्फारावेशमयात्मतत्प्राप्तयेऽस्मिन्नाश्रितः उक्तं च विज्ञानभैरवे भक्त्युद्रेकाद्विरक्तस्य
यादृशी जायते मतिः सा शक्तिः शांकरी नित्यं भावयेत्तां ततः शिव इति १८ हेमार्कनवभक्ति

ज्ञानेनान्तःकरणबहिर्नैव विद्यते: सद्धियानन्तं चान्यं तं सकरणगोचरत्वादचिन्त्यः ध्याना-
तीतस्त्वमिति न विना भक्तियोगेन गम्यस्तस्माद्भक्तिं धारणामस्मत्प्राप्तये हृत्प्रपन्नः १९
हृद्देहेन्द्रियप्रथमसमुदितायान्तमः संश्रितानां सत्त्वोद्रेकान्तदनु च रजः कर्मयोगक्रमेण

प्रपन्नाः समाश्रितानां शमितोऽशान्तरागादिकलङ्कानां निर्वाणं यमोत्तायप्रव्रजन्तीति जीवच्छिवत्वा-
भिव्यक्त्यै यद्वदनेत्रयीयथाशास्त्रविहिताम्यं कर्मपरिहृत्यानुष्ठीयमानात्त्रयं तत्त्विदामपवर्गहे-
तुः तथा चैषा प्रथमसमुदितासम्मुन्मिषितमात्रा हृद्देहप्रकाशानन्दात्मस्वरूपं तमस्त्वदभेदख्या-
तिरूपमाणवं मलं संश्रितानां भक्तिभाजां हृन्ति नाशयन्ति तदनु सत्त्वस्य प्रकाशस्योद्रेकात्

सा
पं·टी
१३

13

कर्पीन्त्वकर्मयोगक्रमेणास्वात्मदेवताविश्रान्तिफलशीघ्रकर्मानुष्ठानेन कार्ममलरूपं रजोद्धूति
नृपासहस्रमप्रकाशमयपरिशीलनेन स्वीकृता तेनाभावः सत्वप्रकाशोकत्वं नवमेवप्रकाशमानेस
वेत्रप्रथयतितरां ननु पञ्चवन्मायीयमलात्मभिन्नवेद्यप्रथ्या कृत, कथ्यापि च प्रभृतिहान्नामीहृगे
व १७ नाथ भक्तिमाश्रित्य नेति दकस्य सम्बन्धि परमममृतेन पवशाकं यामगस्के यत्न मा विशेषम

स्वमहत्ता च प्रथयति तरां सत्वमेव प्रपन्ना निर्वाणाय व्रजति शमिनां ते के भक्तिक्षीबा स्त्वयीव
तामासाद्य श्रियमिव गृहे कामधेनुं प्रवासे ध्याने भातिं धृतिमिव वने योजने ब्रह्मनाडिं ना
वं वाम्भसि विषमविषयग्राहसंसारसिन्धौ गाढस्के यं ने परममृतं यत्न पीतं नचास्ते १८

यत् शैशिरयीष्मबाह्यार्कथामवेलन्नणपाच्छीतमुखं च न भवति अपितु भेददाहप्रकाशाच्छा
दादग्निशोमात्मकी हृशीनां गृहे श्रियमिव सम्पूर्णभोगप्रदत्वात् प्रवासे कामधेनुमिव वाञ्छि
तमात्राभीष्टप्रदत्वात् ध्याने तमसि भातिमिव पूर्णैश्वर्याह्लादहेतुत्वात् वने धृतिमिव विश्रान्तिहेतु
त्वात् योजने परशिवात्मैक्यावेशो ब्रह्मनाडिमिव सुमार्गापरमोपायत्वात् विषमविषयापवग्रा

ह्राभीषणाजन्तुचरायतनादृशिसंसारसमुद्रे नावमिवोत्तारत्वात् १८ ॥

हे भगवन् अखिलस्य वाङ्मयस्य नीलसरस्वादेव्यौ स्वरूपस्य अनंतरस्य च देहादेर्य्यो स्थूलरूपस्य या
वस्त्रीषोमैः सर्ववाङ्मवाङ्मीप्राणोपानस्य प्रकाशनावस्थाने हेतुत्वात्कारणं तौ प्रसिद्धत्वात्प्रविविक्ता
त्मसर्गादानसमये वस्तामासमनविमर्शात्मसत्वादौ तन्त्विमितह्रासवृद्धिक्रमेणाद्वादशषोड
शकलाकलनपर्यायतो मयूखैः सहस्रादिदिव्यात्मनिजमरीचिभिः सृजसि मुहुर्मुहुर्निमिमी

अग्नीषोमावखिलजगतः कारणं तौ मयूखैः सर्गादानैः सृजसि भगवन् ह्रासवृद्धिक्रमेण
तावेतान्विषुवति समौ जृम्भतामात्मवल्यौ द्वावप्यन्तर्नयसि युगपन्मन्त्रये भक्तिभाजां
१५

येनाइव भक्तिभाजामंत विषुवति समयत्वं नैयनात्मसमानमसकृत्प्रयाते कुम्भके सूर्यसोम
सूर्यकलात्मानिन्नसंच्चारं द्विविमिश्रितौ संतावात्मवल्यौ बुदानाशौ जृम्भतामुत्त्रये यमुत्रय ये द्वावपि
युगपदक्रमं मयूखैर्वा संनयसि विश्वात्मकध्यानव्याप्तिमा विधप्रत्ना नक्रियात्मकपराग्नी
षोमरूपत्वात्समयोः समापादयसि १६ हे अर्क ते तव स्थूलत्वं विश्वव्यापकत्वं प्रकृत्यागहनत्वा
त्केवलत्वयितं शाकं यस्मादनन्तरं दिक्कालाकारैरनवच्छिन्नं सूक्ष्मत्वमपि वाने अणीय

श्री
सा.पं
टी
१४

14

णीयानित्येतच्छाखाव्याख्यानावसरे व्याकृतं युक्त्यागमप्रमाणात्मा यत्तदपि सदसद्व्यक्रमभावाद्ध्यानाभा
वरूपत्वेनाऽप्रतीतेरचिन्त्यं तदिन्थमनाद्यनन्तत्वादविदितं त्वां कथमंतः स्वान्ते चिंतयामि न कथं
चित् तस्मान्मयि प्रणयिनि त्वत्प्रार्थनावहिते स्वयमेव प्रसीद प्रशमितदेहादिप्रमातृतया
भिमानकालुष्यः प्रस्फुर २० युक्तिमपीत्यस्यामान्येन तदन्तश्चित्यन्तमुखत्वानवच्छिन्नप्रका
शात्मनि पदे शाश्वतत्वामिति शास्त्रशब्दात्मके सर्वशब्दो हंसः प्रकीर्तित इति श्रीस्वच्छन्दादिशा
स्त्रमंते प्रकृतिगादन्तं नैवलं स्पंदनं ते स्त्रमंते वा तदपि सदसद्व्यक्रमभावादचिंत्यं
ध्यायामीत्यकथमविदितं त्वामनाद्यन्तमंतः तस्मादेकप्रणयिनि मयि स्वात्मनैव प्रसी
द २० यत्तद्धेयं किमपि परमं शाश्वतं त्वं तमंत स्वान्तस्थोऽपि किंजिगमिषुः शनैर्लीनमात्रा
नादंतभट्टारकरूपं परममिति सर्वो कलारवे ॥ स्पष्टं यद्वक्तं श्रीकालोत्तरे नादाख्यं
परं बीजमिति वेद्यमिति स्वप्रकटस्वस्फुरणात्मकत्वादनपह्नवनीयं तत्तु विदितक्रियाक १४
म यद्वक्तं श्रीस्वच्छन्दे यस्य रूपं न वर्णो वा नास्ति वर्णाः क्रियास्तथा सकथं शक्यते तं स्वात्मो
स्थयास्योनित्यमव्ययमिति श्रीभर्गशिखायामपि नैव वर्णेन वा शब्दैर्न चायं वाकलात्मकः

केवलः [illegible]मानंदो वीरो नित्योदितो रविः अस्तमेति न चोदेति न शांतो न विकारवान् सर्वभूतांत
रचरो भा[illegible]र्ग इति स्वच्छन्दः इत्येतत्परब्रह्मात्मशक्तिसद्रूपं स्वच्छंदः किं जिगमिषति ओंतत्सदि
तिनिर्दे[illegible]ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः इति स्थित्या शब्दात्मब्रह्मप्रकाशरूपां जिह्वां तत्त्वेष्वेषु
मात्रा यास्ति अकारोकारमकारादिमात्रारूपाः कला विमर्शशक्तीः शनैः क्रमेण लानिरु
ह्रणाति इत्थं शक्तिमद्विदर्कीव भासितशब्दब्रह्माभिन्नो प्रणववपुषोऽहंकारात्मनाऽव्यक्ते

अव्यक्तेन प्रणववपुषा बिंदुनादेदितेन स्पष्टं ब्रह्मोच्चरति करणाव्यंजितेन वाचकेन २१

न पश्यंती वा वैखर्याता रूपेण न तु व्यक्तेन मध्यमादिभूमिकास्पृशा प्रणवः सर्ववेदेषु
इति स्थित्या क्रोडीकृताशेषवाच्यवाचकस्फारं शब्दब्रह्म उच्चरति स्वयं प्रवर्तते ननूच्चार्यते कोटि
कबिंदुनादाभ्यामस्मत्स्वेद्याभेदवेदनसमस्तवाचकाभेदपरामर्शरूपाभ्यामुदितेन सर्वोत्कृ
ष्टोर्ध्वगमनात्मकं स्मृतं कथमुच्चरतीत्यागमिकीं युक्तिं स्मारयति करणेन दिव्यकरणेन व
पनेन तु जिह्वामूलमध्यादिना व्यंजितेन प्रकटीकृतेन यदुक्तं श्रीस्वच्छंदे दिव्यं तु करणं ज्ञात्वा

सा
पं·टी
१५
15

हेभगवंश्चिदर्कोद्गः सर्वजनीनस्यप्राणादिनस्सर्गस्थितिलयविधौ नेसम्बंधिनी साकृतिः क्रोडीकृता
शेषसृष्ट्यादिस्वरूपाख्याशक्तिर्जन्मनेत्यर्थः कामावित्याह प्रातर्हृदुन्मेषात्मनि प्रभाते गुणीभूतप्रा
णापानवृत्तिः शिवशक्तिसंघट्टात्मायांसंध्यानन्देयऽरुणकिरणानुन्मिषितवेविद्यादीमाः शा
रीरादयस्तत्त्वादिप्रकाशास्तांभजते यद्दृतपवराजसंविश्वराजातेविश्वप्रसराः स्वरूपाणाचक्रे उ
यंयस्थपरथामदर्शनात्मस्तुतिकृयस्थमध्यमध्यथाम्नियजुश्चिद्देवतापूजात्मक्रियाशक्तिप्रधाने

प्रातःसंध्यारुणकिरणभास्वरंत्र्यंराजसंयन्मध्येचापिज्वलदिवयजुःशुक्लभासात्विकंवा

हैतेन्धनप्रोषाज्ज्वलद्दिवाकराद्यात्मसोमव्याप्तुन्मज्जनात् शुक्लाभाःप्रमात्मभाः स्वरूपंसात्विकं
च सत्त्वभावः सर्वप्रकाशमानत्वेनसर्वंयस्मात्तदेकं स्वप्रकाशावेशेनविश्वप्रकाशकमित्यर्थः
सायमूर्ध्वंसर्यैर्मामिवकिरणागलितप्राणादिसंस्कारत्वयात्यशांतसितोज्ज्वलितमरीविप्रच १५
यमत[illegible]ःसंस्काराहैताद्वैतकवलनात्मदपेत्येवतमोवस्तुविश्रांत्येकरसत्वात्साम पत
त्त्रिविधं सूक्ष्मस्थूलपररूपंयद्धामित्रहणासि सातवाकृतिस्त्रयीवऋग्यजुःसामनीव

ऋग्यादिप्रधानवर्के देवतास्तानि प्रधानान्यृग्वेदव्याप्तिः सप्येकर्मानुष्ठानात्म यजुर्वेदोदयः साम्यंवि
शांतिहृतगीतिप्रधानानां सामवेदप्रधानत्वेनेति प्रतिदिनेष्थितिः २२ तलादीनि पातालानि तन्नाराद्या
उदयः ग्रहाद्यासुनयः महीद्राद्याः पर्वताः जम्ब्वादीनि पातालानि भूराद्यालोकाः मोहमद
मुगाभेष्वविषादः क्रोधएवच भयं च हर्षिणे चैव देहेन प्रापयः सत्ताइत्युक्ता प्रापयः यवादीनि
वीजानि गायत्र्यादीनि छंदांसि भूताः शामापतदामर्शित्वात् ईदृग्विश्वप्रपंचरूपायेषड्जाद्याः
येपातालादय मुनिनगद्वीपलोकादिवीजछंदोभूतसत्वसुखवन्दत्वसप्तिप्रपन्नाः ये
येकाश्चनिरवयवावाम्भावमाद्यापिहृष्टेतेत्वामेवसत्वगुणकलावर्जितयान्यनश्च २२
सप्तस्वरास्तेमुखेषुयेषांतेतन्मुखाः तानेवार्णाच्छंदेत्वाध्यनेतः सप्तसप्तयोमनोबुद्धिबुद्धींद्रियाः
त्मानोऽध्यायस्पताहृशानांयेप्रपन्नाः येवनिरवयवावाक्यशून्यातीतस्याभावः सत्वमाद्यायिहृष्ट
मप्यधामोत्मिषत्वपश्चैत्यामशीपरिमर्शितमनस्यकाश्चवेत्याबुद्धायेप्रपन्नाः उभयविते त्वाम
वानश्चविदर्कपरब्रह्मयांतिवेदकश्चमात्मुवंतिकीदृशं त्वामत्सैः षड्जाद्यैर्गुणैः सत्वादिभिः कलाभि
रकाराद्याभिर्वर्जितंनिरूपाधिप्रकाशानंदघनं साम्यापासनात्तस्य व्याप्तिदूरतिनितयाविरोधा

गायः २३ ॥

श्री
सा॰टी
१६
16

तेजोतिः सलिलपवनैश्चित्यकाशकरं प्रविशत्काकामृतप्राणमरुद्भिस्त्रिलोकीजागरस्वप्नसुषु
प्तत्रयीपूरयित्वा तस्मात्त्रिलोक्याप्यकीभूतं सामरस्यमाप्तं दिव्यं सारं तत्र्यानंदरसं गोभिरनुत्तरैर्मरी
चिभिः पुनरपिपुनः पुनरादाय चमत्कृत्यखंतरित्यं तन्तुर्वैपदेलीनोवस्वरूपं परां भूमिं विश्रामितत्त्वमय
तयास्फुरसि तदुक्तमस्माभिर्मदनविषयं वेद्यजातं स्वरूपे स्वात्मीभूयतद्रूपतयास्फुरसि तस्मात्त्व

दिव्यं ज्योतिः सलिलपवनैः पूरयित्वात्रिलोकीमेकीभूतं पुनरपि च तत्सारमादाय गोभिः स्वं
तर्लीनोविषमिव स्वरूपान्तद्भूतः स्वरूपेऽन्तनस्त्वप्राणस्त्वमिति जगतां प्राणभृत्सूर्य आत्मा २८

प्राणापानावस्थितिर्देहत्वमेव नत्वन्यत्किंचित् इत्यनया युक्त्या त्वं सूर्यः प्राणाख्यदात्मा च कथ्यसेय
स्फूर्तिः अहमन्नमहमन्नदोऽहमन्नादश्चेति बाह्योपि सूर्यो भूर्भुवः स्वस्त्रयीज्योतिः सलिलपवनैः
तत्र तत्र समये आपूर्य समरसीभूतं दिव्यं त्रिलोक्याः सरूपं सारं रश्मिभिर्ग्रीष्मादावादाय पुनरपि भूमि
मेतत्प्लापनयुक्त्यालीनः संविशति तदुक्तमस्माभिर्मोषधाख्यं प्राणावस्थितिर्देहत्वं जनयति ततः स्वपवा

तद्योतमत्वलक्षण्प्र २८ ॥

योयोगीनित्योसन्नत्वाद्धिनोप्राणापानावेवकवलनाप्यायनहेतुत्वादग्नीषोमौ ज्ञानक्रियाशक्ति
प्रायान्यात्पुरुषप्रकृती वेदनविमर्शनात्मत्वाद्धिंदुनादौ प्रसरविश्रांतिप्रदत्वाद्दिनानिशे विकसत्स
कोचनिमित्तत्वान्नन्यास्ते कुह्वी योगानिकाद्यणात्वाद्धर्माधर्मौ वाह्यानां सत्त्वासत्त्वयोर्ज्ञापकत्वात्स
दसत्त्वयं अंतकृदानयाग्निज्ञावेषणविलाप्य आत्मनि चिद्रूपाग्निवर्ततावतिष्ठते सर्वानिर्गुणोस
त्वादिगुणातीतविशेषत्वस्मार्केसमाविशान्येव २५ हे भगवन्विज्ञानोद्योगाएष्याः सर्गहाद्यशा
अग्नीषोमौ प्रकृतिपुरुषौ विंदुनादौ वनित्यौ प्राणापानावपि दिनानिशेये वसत्त्वास्ते दे
धर्माधर्मौ सदसद्भयेयोनरावेश्य योगीवर्तेतात्मन्युपरतमानानिर्गुणत्वाविशेषत्वः २५
गर्भाधानप्रसवविधयेस्त्रप्रयोविंदुभासासापत्न्येनाभिमुखमिवविकांतयोर्मध्यमस्थः
तात्मांतविज्ञदेहभूम्नः कांतयोनिजविज्ञानेनैव रमणीयता सापितयोर्वदनकमलेशक्तिं
नलिनेगोमुखेवरतुमेवेमरीचिभिर्बोधपितनाविकास्यप्रसरामात्मशांतानंदास्वादनलंपटः
सन् पर्यायेणविचित्रो निमेषनिमेषक्रमेणापि वसिचमत्कुरुषेकोहक् मध्यस्थोऽग्नीषोम
यात्मात्मरूपः किमर्थं गर्भस्थानंयदायाते प्रतिपर्याहिस्यस्य प्रसवश्चतदाचित्येनभा

सा॰पं॰
टी॰
१७
17

सन्नेतद्द्वितयानार्थं कीदृशेन द्यावापृथ्व्योः खे शून्यप्रमातरि ह्समयोः कलोइल्लितमेनश्चविचित्रनेक
ईनामयं अचिद्रूपस्य शून्यादेर्भिन्नं शुणानयास्थितमिति नीत्या शून्यप्राधान्याश्रयेणानिमज्जितः
पारमार्थिकस्वरूपयोः कथं ह्समयोः सापत्न्येन परस्परप्रतियोगितयैवाभिमुख्यं कृत्वा उभयोः
रनुकूलत्वादभिमुखमाश्रितेत्यर्थः बाह्याण्यकौ द्यावापृथिव्योराद्याविंदुभासा ह्समयानिमीलित
स्वरूपयोरभिमुखावस्थितयोस्तन्मध्येर्गोभिर्वदनकमलेनलिने विकासनदीयविचित्ररसास्वा

द्यावापृथ्व्योर्वदनकमले गोमुखैर्बोधयित्वा पर्यायेणापिबसि भगवन्नद्भुतास्वाददृग्लोलः
॥ २९ ॥
दृग्लोलश्चापिबति भौमानंतरिक्षाश्च रसान् गर्भाधानाय ग्रीष्मादौ कर्षणादिनिजरश्म्यन्तर्नि
वेशनाय प्राहृतादौ च कर्षणादिमरीचिविसर्गतो नानौषध्युत्पत्तये अत्र च सापत्न्येनाभिमुखे
ह्समयोर्विंदुभासोपलक्षितयोः कर्पूरास्फुरितयोश्चाक्रांतयोर्मध्यस्थानायको वेदग्रथ्याङ्गोमुखैर्वक्त्रं १७
पद्मेपर्यायेणायुगपद्बोधयित्वालोचनपरिचुम्बनपुरःसरमुन्निद्रीकृत्याय वक्त्रास्वादीमस्तत्तुम्य
टोगर्भस्याधानप्रसवनिमित्तमापिबति एतेयद्दन्यर्थान्परिचुम्बतीति श्लेषोलंकारः श्लेषध्वनिरसस्व :२९

देविदर्कवह्न्यंशावस्थितशशाङ्कवह्न्योपलक्षितस्याग्रस्यान्तरिति परामूलप्रकृतिमायाश-
क्त्याग्रचतुष्टयस्यमध्येशृद्धेस्वात्मयागंकरोषि किंकृत्वासोमंरूपादिपंचदशात्मकमेयंतेजसाम
ह्लमरीचिविस्फुरणेनपूर्णिमतेनचरुमिवसाधयित्वापकेकत्रचतन्तेपिषड्विंशत्तत्वरूपतेति
कृत्वाविश्वात्मनिजशाक्तमस्तामामसमयस्वमेविनिष्टेविधायानलउद्दानवह्निमुखेप्राप्तपुणा
यायस्यवस्त्वाद्यताविशेतेनकरणेनयिषिष्टेन यत्सादिशिवतत्त्वांतान्भुनिस्फारमयस्यजगतस्त
सोमंपूर्णिमतमिवचरुंतेजसासाधयित्वाकृत्वातेनानलमुखेजगत्तर्पणेवैश्वदेवं श्री
मावस्याविद्यमिवखेमत्कलाशेषमन्नमत्रस्यांतःशृहपतिरिवस्वात्मयागंकरोषि ३८
स्ततर्पणेयत्तदेवंवैश्वदेवंयागंतेनसोमेनचरुणाविधायतत्स्यसोमस्यकलाशेषंजगत्तर्पणो
पयुक्तकलापंचदशकावशिष्टमूर्धस्तुषोडशीक्षमामावस्यांसंबध्यमानेस्वादविद्यमिव कव
लिताशेषमस्तकारकलामिवाश्नन् त्रमस्तचेंद्ररूपेणाद्विधाषोडशधापुनः पिबंतिचमरुतः स
वैदशपंचपराकलाः अमाशेषगृहीतस्यामावस्याविश्वतर्पणेति श्रीकामिकादिष्टनीत्या
विश्वदेवतापरमार्थस्वात्मनिचमत्कुर्वन् कीदृक्त्वं गृहपतिरिवसोपिदृशपूर्णिमस्तक

सा॰पं
टी
१८
18

त्वममावस्यं चरं प्रमाथ्य तेनाग्निप्रमुखजगत्तंतर्पणे वैश्वदेवं कृत्वा तत्त्वेषमशान्तत्वात्मदेवं
तायागं करोति बाह्योपि सूर्यः स्वरश्मिप्रतापविद्रावितसोमकलापंचदशकेन देवर्षिनरात्मज
गत्तर्पणं विधायामाख्यकलाचमत्करणात्मस्वात्मयागं ब्रह्माण्डस्यान्तर्विधत्ते २७ हे दिनकरवि
म्बोदयकारिन् दिवसस्य मादृक् चिद्रानो जगतः सदाशिवांतस्य विश्वस्य यद्बीजमावस्याव
तयोरुदयापवर्गकारणं श्रीस्वच्छन्दादिषु नीत्या विततवितत परार्थात्मकालरूपं अहोरात्रतं
त्कृत्वा भास्यतत्त्वेवान्तर्जगतः कलादिक्षित्यंतस्याशुद्धाध्वरूपस्य बीजं मायीयं अहोरात्रं तदंतो
ह्रुत्वा नक्तन्दिनमिव जगद्बीजमाव्यक्तिकं यत्तत्त्वेवान्तर्दिनकर तथा ब्राह्मम्मसंततो लम्
वाव्यक्तिशाक्तं तदन्तरपि ब्राह्मं तत्रापि दैवं तत्रापि पित्र्यं पितृसंबंधि तत्रापि मानुषं क्रमेण
त्वमलंकुर्वन्निव वैचित्र्यसहस्रैराभासयन्निव जगद्विश्वं पंचधा वर्त्तनाभिर्विचित्रजागरादि
दशापंचकपरावर्त्तनैः कलयसि अंतरपि स्थितं बहिः क्षिपसि निर्मिमीषे निर्मितं च कलयसी १८
दमित्थमिदमिदमिति संख्यानेन स्थापयसि स्थापितमपि कलयसि अंतः संहरसि संहृ
तमपि कलयसि संस्कारागलनेन विमृशसि विमृष्टमपि कलयसि स्वाभेदेन जानीषे

स्वप्रकाशैकात्म्यमापादयसीत्येवं सर्गस्थितिसंहृतिविलापनस्वात्मैक्याभासनपरस्परानन्दो
त्तेना लीलाक्रांतं करोषि अत्र जगद्वीजमित्यावर्त्तिंड्रियोज्यं अल्पमल्पमित्यादि वीप्सायाश्च यमाशयः
यथास्य यावद्देहोरात्रेनत्रतीयप्राणचारेतद्दशांशिकारूपिवा श्रीस्वच्छंदादि मासोदयादिषु स्वच्छो
दयानेप्रक्रियया योगिज्ञा न्यायेन यातिपरिमितमप्याभासयति तत्रापि चान्तर्विश्रेकात्म्यप्रथनात्
सदाशिवान्तकालकलनामशेषामाभासयतीत्याभासमानोयं कालो नतत्त्वस्य वास्तवं किंचिन्न त्वमस्य
तपवक्रुर्वेत्तिवेतीव शब्देनायमेवार्थः सूचितो वस्तुतो ह्येतायद्धिस्रोदयावस्थानविलापनाद्यान्त्साप
देवपिण्डं क्रमपरिगतं मानुषं चाल्पमल्पं कुर्वन्कुर्वन्कलयसि जगत्पंचधा वर्त्तनाभिः २८ ॥
रुमेश्वरएवस्फुरति ननु विदेकवपुषस्तनोति किंक्रोकिमप्यस्तितत्र च मानुष्या युद्देहोरात्रमानं श्रीस्वच्छन्दउ
क्तनय्या मुहूर्तोस्तु पुनस्त्रिंशद्देहोरात्रश्च मानुषः दक्षिणं चायनं रात्रिरुत्तरं चायनं दिनं एवं देवस्य
दोरात्रश्चैति यत्विदूदेवान्त्रिस्रेष्युक्तं सप्रेतसम्बद्ध्येदोराजोपेयः तेषाकंसग्निक्रपतस्वरूपो हिमः किंच
कल्पोयस्त्रवित्रिशकं चतुर्युगसहस्रकं षड्त्रिंशत्सहस्राणि ब्रह्माणोप्रलयोद्भवः अव्यक्तस्याप्युरुदेषु
दिनं रात्रिश्चतावतीति प्रधानिकयरार्धेनदशधागुणानेन तत्र मायासंहरनेसर्वं पुनश्चैवसज्जेन्न्नगोद
ति तथा शक्तिकालपरार्धस्यकोटिधागुणितस्य तत्र अनाश्रितस्यदेवस्य दिनमेतन्नकीर्तितमित्येवमा

द्वैतपनमहाप्रकाशरूपये योगिनस्तत्त्वालोकात्मनि शोभने नित्योदिते ऽनस्तमिते दिने पारमार्थिके सर्व
दशानुस्यूते सर्वतोमुखे विचित्रप्रकाशे सम्यक् प्राणायामाद्यायासं विना विमर्शयुक्त्या गलितात्यन्ति
तमिस्राः ये वान्ये चित्तोपशमम् एव सर्वबाह्याभासनिह्नुतिदेहत्वाद्रजनीतस्यां योगनिद्रामुपेताः प्र
शमितविकल्पप्रकाशैकमापन्नाः उभयेऽपि ते प्राग्वर्णितसमस्ताहोरात्रोपरमम् एव परमानं

तत्त्वालोके तपनमहदिने ये परे सम्प्रबुद्धा ये वा चित्तोपशमरजनीयोगनिद्रामुपेताः ते ह्यो
रात्रोपरमापरमानन्दसंध्यासमीरं भित्वा ज्योतिः परमपरमं यान्ति निर्वाणमार्गम् २९

दरूपाः संध्यानिमज्जितप्राणापानव्याप्ति शिवसामरस्य भुवः सर्वतोदिक्कमुदितास्ताह
सौरमिति प्राणीयम परमीमिति स्थूलं ज्योतिः संकुचितं प्रकाशं भित्वा निःसंस्कारं विला
प्य परं निर्वाणमार्गं यान्ति सदा परं शाक्तं धामाश्लिष्यन्ति २९ न केवलं विचित्रां कालकल
नामकालकलितस्वरूपसमापत्तिं दर्शयसि यावज्जगदुपायापायावपीत्याह ॥

प्राक्ब्रह्मणः शाक्ताद्रूपाद्ब्रह्म निजं परं शांतं रूपं वर्जयित्वा इदं सर्वं सदाशिवादिक्षित्यंतं जंगमस्था
वरेन्नौभागोयस्तताद्दृग्जगत्सर्गेसर्गे प्रथमेस्फुरन्मेषात्मन्यादिसर्गे भूयोभूयस्तद्विकासोमेः स्फीतं
ग्णक्रामस्तैर्गोभिर्मरीचिभिर्विसृजस्याप्यानीभूत निजं रश्मिरूपं प्रकटयसि भूयोदीप्तैरश्मिप्रथा

प्राक्सृष्टं नवमिवजगज्जंगमस्थावरांतं सर्गेसर्गे विसृजसि रवे गोभिरुद्विकासोमेः दीप्तैः
प्रत्याहरसि च लयेतद्यथायोनि भूयः सर्गांतादौ प्रकटविभवां दर्शयन्रश्मिलीलां ३०

तैर्गोभिस्तज्जगद्यथायोनि प्रत्याहरसि स्वस्वांतं आवभासितं तत्तत्कारणेन निर्विशेषपुरःसरं त
येस्वचिदेक्यावभासनात्मनि संहारे प्रतीपमाहरसि चिदेकमयमेव करोषि किं कुर्वन् सर्गसंहा
रादावंते प्रकटविभवां स्फुटमाहात्म्यां रश्मिलीलां प्रकटयन्निजमरीचिविलाससमाभासयन् ३०

सां पं
टी
२०
20

यःप्रकृत्यास्वभावेनपरोक्षोऽक्षागोचरआत्मासोजगतिसर्वभूतेषुमध्येभवताऽन्तेवासिषुऽनुग्रा
हेणात्मनैवप्रत्यक्षोदर्शितः स्वप्रकाशनतयाप्रकटीकृतः किंकृत्वा नित्योपचितंसदापरिपूर्णंस्व
चितं चिदानंदघनरूपंश्रित्वा देहादिनिमज्जनेनोत्मग्नंविधाय कीदृग्रूपं ब्रह्मतेजःप्रकाशं स्व

श्रित्वानित्योपचितमुचितंब्रह्मतेजःप्रकाशैः रूपंसर्गस्थितिलयमुचासर्वभूतेषुमध्ये
ग्रंतेवासिष्विवस्वगुरुणायःपरोक्षःप्रकृत्या प्रत्यक्षोसोजगतिभवतादर्शितःस्वात्मनात्मा
३१

दत्वाहं दृक्तत्वाच्चब्रह्म हैतदादिनातेजोयस्यताहृक्प्रकाशः प्रथायस्य कीदृशेनभवता सर्गस्थि २०
तिलयमुचाजननादिस्मत्वेनयथ्यांतेवासिषुशिष्येषुशोभतेनहृष्टतत्वेनगुरुणात्माहृश्यते चिन्म १९
यीसत्ताप्रकटीक्रियते तथातयात्मःपरमात्मतयाबहिस्त्वतेजोविश्वरूपतयास्वयमात्माप्रकटीक्रिय १८

हे भगवंस्तव विश्वदेहतोऽशेषकारस्य वपुषि प्रकाशानंदघने स्वरूपे सर्वे लोका लोकमानाः प्रमा
र्थाः लोकयितारश्च रुद्रक्षेत्रज्ञरूपाः प्रमातारः स्थिताः त्वच्चिदात्मिकां सत्तां विनादिकथमेतेव
र्तेरन् विश्वदेहतो रुदियुः तेषां च लोकानां संबंधित्वे एकैकस्मिन् वपुषि त्वं युगपदक्रमेण स्थितोऽन्यथा
ते त्वत्प्रकाशात्मतां विना कथं प्रकाशेरन् अतश्च त्वं सत्त्वादिगुणाढ्यानोपि विश्वात्मनाभासयद्द

लोकाः सर्वे वपुषि नियतं ते स्थितास्त्वं च तेषा मेकैकस्मिन्युगपदगुणो विश्वदेहोऽगुणीव
इत्थंभूते भवति भगवन्नत्वदन्योस्ति सत्त्वं किंतुज्ञस्त्वं परमपुरुषो देवशक्त्यैव चाज्ञः १२

णाद्गुणीवाभासि इत्यमुपवर्णिते विश्वात्मनि भवति सत्यस्मि सत्त्वे नान्यः किंतु त्वमेवंभूतः पर
मपुरुषोज्ञः परिपूर्णास्मार्वज्ञ्यादियमोहमिति त्वय्यैव देहादिषु आहितप्रमातृभावः प्रकृत्या त्व
न्मायामाहात्म्याच्चाज्ञः अतश्च देहादिप्रमातृतानिमज्जनेन ज्ञातां प्रशमय्यानित्यं स्वात्म
समावेशेन ज्ञातां समोन्मज्जयेत्यर्थाद्रुक्तं भवति १२ इत्यमत्तस्यापि मेत्वद्भिनवनाश्रितः

सां॰पं॰
टी॰
२१
21

त्मवदाभिमुख्येप्रवृत्तत्वपरामर्शात्मत्तुनिवशात् संकल्पः स्थूलेच्छाश्चेतिसंकल्पकारणाभू
तसूक्ष्माविकल्पपरामर्शात्माद्यादिशब्दात्प्रयत्नः तदनुत्तरमालोचनादानादिप्रवृत्तानिवागव
णीन्याविलानिकरणानितत्सदृशैः प्राणः सर्वत्रात्रसूक्ष्मपरामर्शात्मयाव्यापकत्वेनस्थि॰
तावाणीचेतते ममवैरेपरानुग्रहेसाधयवोवैरेणजातास्तयेदमितिपश्चिमजन्मशारणेशा॰
रेणसाध्वनुग्राह्यानुग्रहैकपरंसमपन्नं ग्रहेदिसर्वदशास्वविदकपरामर्शपराःपरानप्यनुगृह्णा

संकल्पेच्छाद्यविलकरणप्राणवाणैवेरेण समपन्नामेतदभिनवनाज्जन्मचे
देशारणम् मन्येचास्तांजिगमिषुणानैः पुण्यपापद्वयंत द्भक्तिश्रद्धेतवशारणयोर

स्थितः किंच मन्येस्वानुभ न्यथातोभवेताम् ३२ ॥ वेनैवैतच्चिंतये यत्पुण्यपापद्वयंस
कृताहकृतजानंसर्वंतदित्यनंतजन्मार्जितंशनैरस्तंजिगमिषुदिसविलायंविलीयमानंस्थितं
प्राकसंचितसर्वकर्मणांध्वंसेपिदेहारंभिकर्मणोध्वंसोनस्त्वित्याज्जिगमिषिष्वित्युक्तंअन्यथेति य
दिनैवंस्यात्तत्कथंतवचरणयोर्भक्तिश्रद्धेभवेतांनैवस्यातां यद्वक्तेश्रीनंदिशिखायां यदाशिवे
भिलाषोवैपशूनांजायतेसदा तदाशिवाभिमानासंजायतेपरमाणवः मुक्तास्तुदेवनेदीक्षां

प्रसूवंतिगुणोश्लेतइति ३२ ॥
२१

यद्यपिदेवत्वत्प्रपन्नेषुत्वत्समाविष्टेषुसंसारहेतु वासनादाहाद्भूयोजननमरणेनस्तः तथापि
त्वन्नुतिः त्वत्स्तुतिरेवफलंयस्यतादृगिदमेकंपश्चिमजन्मयाचे यथाभगवद्भिमर्शान्त्यपरत्र
मत्कारणाख्येनत्वागागात् तदिमंमनेनैवत्वत्स्तुतिसमाविष्टेनप्रकारेणास्मिन्देहे शमश्च
शाम्यत्यस्मिन्निःश्वसमशेषमितिव्युत्पत्त्यापरः शंकरात्मस्वभावश्चजाग्रत्स्वप्नसुषुप्तानामति

मत्वंभूयोजननमरणेनत्वत्प्रपन्नेषुनस्त स्तज्ज्याप्येकंत्वत्स्तुतिफलंजन्मयाचेतदित्थं
त्रैलोक्येशःशमश्चपरःपुण्यकायोऽप्ययोनिः संसाराब्धौप्लवइवजगत्तारणायैः
स्थिरस्याम् ३४ ॥

त्रैलोक्येईशः प्रभविष्णुः नत परतंत्रोनएवपुण्यो दर्शनस्पर्श
नादिनापरानुग्राहीकायोयस्यतादृक् अयोनिरिति नित्योदितचिदानंदैकघनः
संजगतोविश्वस्यतारणाय संसाराब्धिमध्ये प्लवइवपोतइवस्थिरःस्यां चिरका
लंभूयासम् ३४ ॥ हेऽर्क अनोदेहेनोजगन्मित्रतायोगिकमित्रशब्दाभिधेयत्वं यतस्त्वा॰

सा॰ पं
टी
२२

22

सौषुम्णेन मध्यमेनाध्वना पथेनाप्यायिना मार्गेण शीतांशुभावमवाप्नन् चंद्रत्वमेत्यागत्याग्रे प्रथमे
स्वरादीन्सर्वान्मातृकावर्णान्प्रकाशितव्यावस्थितीन्करोषि केन शांतभाभिरंतर्मुखीभावेनोपसंहृतनबा
ह्यप्रथाभिः कलाभिरादिविसर्गांतस्वाभाविकविमर्शशक्तिभिः पश्चादनंतरम मर्मस्थ इति बहिः
प्रसरप्रहृतान्सर्वप्रवाहान्विशसि स्वान्सृतान्कुर्विनान्करोषि विविधाश्चौषधीर्विशसि स्थावरादि
सर्वबाह्याभासान्स्वप्रकाशपूरितान्विधत्से तद्गतो मेयप्रपंचात्मतया स्फुरितोऽपि त्रिभुवनंवि

सौषुम्णेन त्वममृतपथेनैत्य शीतांशुभावं पुष्णास्यग्रे स्वरनरपितं शांतभाभिः कलाभिः
पश्चादम्भो विशसि विविधाश्चौषधीस्तद्गतोऽपि प्रीणास्येवं त्रिभुवनमनलं तेजगन्मित्रतार्क ३५

त्वमेवमिति तदाभासनविमर्शयुक्त्यैव प्रीणासि तर्पयसि बाह्योऽप्यर्कः सौषुम्णमार्गेण
मृतमंक्रमणयुक्त्या चंद्रत्वमेत्य पूर्वोक्तनीत्या स्वरादीन्पुष्णाति शांतभाभिर्विनिहृत्नदीप्ति
भिश्च कलाभिः शक्तिभिरम्भो विशति दक्षिणायने आसारस्वरूपतां स्वीकरोत्यौषधी २२
श्च विशति सरसाः करोति तद्गतश्च वैश्वदेवयागानुयागक्रमेण त्रिभुवनं पुष्ण
ज्जगन्मित्रत्वमेव दर्शयति ३५ ॥

हेनाथदिनकरस्वामिंस्त्वदर्कत्वयातमस्यस्तानेमंदाक्रांतेनिर्मूलनायाज्ञानेमति इयंमदीयामति
र्धीः रागद्वेषादिदोषाणामवसानेपिजातंतल्लीनांतर्मुखीभूतापि गाढनिद्रांत्वद्भेदाख्याति
नजहाति तस्मादेषात्वयाऽस्तंगमितेतमोयथानाहृशणात्मभासा स्वदीप्त्याकरणभूतयाऽस्व
ऽविलम्बितमेवपरंप्रबोधंशानाख्याति निजज्योतिरात्मतांनीयतांप्राप्यताम् सूर्योदेवता

मंदाक्रांतेतमसिभवतानाथदोषावसाने नांतर्लीनाममममतिरियंगाढनिद्रांजहाति
तस्मादस्तंगमिततमसापद्मिनीवात्मभासा सौरीत्येषादिनकरपरंनीयतामाप्रबो
धम् २६ ॥

यस्याः सासौरीतिकृत्वा पद्मिनीवनलिनीव सापिहित्वयादोषावसाने प्रभातेतमसि
मंदमाक्रांतेंतर्लीना कर्णिकासंश्लिष्टदलागाढनिद्रांनजहातीत्याप्य ऽस्तंगमिततनम
सा स्वात्मभासागाढीभूत ज्योतिषात्वयाप्रबोध्यते २६ ॥

दृशो विभो भानो चिन्मरीचिमालिन् येन तमसाऽज्ञानेन जगद्विश्वं ग्रासीकृतमासीत्तदनुगृहीतान्त
स्तं नीत्वा विनाश्य पुनः द्वयाज्ञानचित्तइव तदनुकम्पयेव पुण्यपापे सगती विभज्य व्युत्थानाव
सरे प्राणापानभूमिकामवरुह्य तद्ध्वान्तं पुनरपि यस्मिन्पुण्यापुण्ये निर्व्युत्थानं समाधिं कदिति
वितरसीत्यर्थः यथा बाह्यो भानुर्ग्रासीकृतजगत्तिमिरं विनाश्य पुनर्द्वयमेव नक्तंदिने दिवानि

येन ग्रासीकृतमिव जगत्सर्वमासीत्तदस्तं ध्वान्तं नीत्वा पुनरपि विभो तद्द्वयाज्ञानचित्तः
यस्मिन्नक्तंदिनमिव गती पुण्यपापे विभज्य ज्ञानात्तस्माद्भव परिभवेद्रुद्धनेमे॰
पि भानो ३७ ॥

शे विभज्य यच्छ पुण्यानीति श्लेषोपमा यतएवं तु रात्मनि तमस्यपि त्वमनुकम्पवानिव ततो
मे मम परिभवेऽपि व्युत्थानात्मनि क्लेशेऽपि ज्ञाना रहितो भव कीदृशे परिभवे रुद्धनेत्रेऽकृतक
रणो विषयग्रहणादानादिपरिस्पन्दो यत्र निर्व्युत्थानसमावेशरसास्वादिनं मां कुरु इत्यर्थः ३७ व्यु
त्थितः समावेशमप्राप्नुवन्व्युत्थानदशानिर्भर्त्सनपरः समावेशमेव भगवन्तं प्रार्थयितुमाह ॥

स्मरणमसद्गुणंष्वत्रतत्रस्थितानां देशेकालेऽवस्थावैचित्र्येचजातानां समावेशप्रयत्नेन त्वत्त
कः शिक्षेरहं ३८ भोगेषुविषयस्रवेषु लम्पटानामस्माकमर्भकाणांबालानामिव त्वंपित

अासंसारोपचितसदसत्कर्मबंधाश्रितानां माधिव्याधिप्रजननमरणाद्युत्थितापार्दिता-
नां मिथ्याज्ञानप्रबलतमसानान्धीकृतानां त्वं तस्मान्नाभवकरुणायायत्रतत्र-
स्थितानां ३८ सत्यासत्यस्खलितवचसांशोचलज्जोज्झितानां अज्ञानानामफल
सफलप्रार्थनाकातराणाम् सर्वावस्थास्वखिलविषयाभ्यस्तकौतूहलानां त्वंन
स्त्रानाभवपितस्तयाभोगलोलार्भकाणाम् ३९ यावद्देहंजरयतिजरानांतकोदेत्यहूती

तयाजनकत्वेनत्रातानाभवेतिप्रार्थवत् त्वमेवह्यस्माकंतनबुद्ध्याजनकः सत्यासत्येत्युभयत्रतु-
ल्ये स्खलितंप्रमादप्रकटास्पष्टवर्णनमन्यत्र पदंशोचेचैतत्पारीरंच अफलासफलायाच
प्रार्थनयाकातराणामधीराणांयत्नतःप्रार्थयमानानामित्यर्थः ३९ हेमल्लाभयदयावद्युस्थिता-

सा० पं
टी
२४

मरणावसानोद्गराशानामस्मत्स्वान्तोऽस्माकं प्रसीद देहादिसंस्कारकालुष्यप्रशमनेन नि
र्मलीभव निर्विमृश्यानप्रकाशनेन दृश्यनेपरमावेशमनन्तरसास्वादसुखवितानस्मात्मस्मादयेत्य
र्थः सद्बोधमन्यत् ४० मृत्योरन्तकस्य वक्त्रे दंष्ट्राया यावदेष काय इति सपुर्यष्टको देहो भियाभीत्या
न पंचतामस्ति व्रजति नावद्वेचिदर्कानित्यामृतमयाऽनस्तमितपरानैदैकचनसद्भावको मा

नो वा भीमविषफणभुजगाकारदृढवीरपाशः गाढं कण्ठे लगति सहसा जीवितं लेलिहा
न स्तावत्क्रमाभयदमस्तदयं श्रेयसे न प्रसीद ४८ विश्वप्राणग्रसनरसनाटोपकोपप्रग
ल्भे मृत्योर्वक्त्रे दहनसवनोद्दामदंष्ट्राकराले यावद्दृष्ट्या व्रजति नभियापंचतामेषकाय
स्त्वं पदृशीकान्कुर्याने स्तावत्त्वत्तामृतमयरवेपाहि नः कादिशीकान् ४९ त्वत्समावेशप्राप्तिं
विना कादिशीकायन्तः यतः कादिक्कादिगस्माकमिति क्रन्दनः पाहि कुर्यान समावेशान्त्समा
दय कीदृङ्मृत्योर्वक्त्रे विश्वेषांप्राणानां ग्रसनो जीवितभक्षकोरसनाटोपो लोलनाख्याणातो यस्य
ताद्दशिकोपप्रगल्भे प्रौढेन तथा च दहनानि शेषकारीणि नयनानि यस्य ताद्दक्ष्योद्दामाभि

इति ताभिर्दृष्टाभिः कातरोऽभीराय ४९ ॥
२४

तेनव निर्णीतं दृशा सामवेदात्मकं धाम तेजो यस्य तादृशाः यजुर्वेदात्मशब्दाकारं वपुः शरीरं वि
यद्विव्यापकं तदपि दिशब्दानाकरोति समस्तशब्दाश्रयः अपि च गायत्र्यादिसमस्तछंदांसि ते
तरंगाः मण्डलप्रभावपरिवेशोपरञ्जयंत्यस्येव सर्वप्रकृतिमयत्वात् यद्वानुकम्पाप्रधानादनु
ग्रहात् मन्नामत्सकाशाद्दुःक्त वक्ष्यमाणप्रार्थनापरत्वात्कृपणेविरसमंसारविभावकत्वात्करुण

शब्दाकारं वियद्विववपुस्तेयजुःसामधाम्नः समस्तछंदांस्यपि च तरंगाः तडित्ययं मण्ड
लेच इत्थं सर्वप्रकृतिमयतया मद्दयानुग्रहाद्वा क्षिप्रं मत्तःकृपणकरुणाक्रन्दं
माकर्णयेमं ४२ नाशं नाम्नस्त्वच्चरणशरणा यान्त्यपि ग्रस्यमाना देवैरित्थं स्थितमि

करुणरसप्रधानमिममाक्रन्दं त्वत्प्रसादप्रार्थनापरं प्रलपितं क्षिप्रमुदीरणानंतरमेवाकर्णि
यास्मदनुजिघृक्षयावधारय ४२ हे भगवन् विवस्वन् त्रिजगतो त्वच्चरणशरणा देवैरपि
ग्रस्यमाना नाशं नयांत्येवं स्थितं प्रभुर्भ्रयशाहि लोकादर्शीयन्निवसोमं तनन्तनु देवैरपि ग्र
स्तसमस्तकलं रवुसुमगाविमथनाडांये प्रावोमरीचयस्तज्जामातद्दीप्यादेनभूतया

सा॰पं
टी
२५
25

ऽमात्मकलया गर्भेन्तर्यो वृद्धिं नयाः संस्पृष्टां छायां संस्पृशन्नसितांशोः तां तेन यस्मि प्रापयसि इति म
मेजानामि अत्र रहस्यदृष्ट्या देवाः इंद्रियाणि सोमो पानयुक्तानतः प्रविष्टः षोडशकलो रूपा यात्मा
मेयवर्गः सर्ववादेन्ला संयुक्ता कलाग्रासेन क्षीणकलः सन्नस्तु मर्तांशुभासा समयधामस्फारणे
निमेषस्फुरणात्मप्रकाशदीप्त्या अमायां संपन्नस्पर्शस्फुरत्स्फुटं गर्भेन्नयोः वृद्धिः प्राणादिग्रा

वयशोर्दर्शीयन्नं त्रिलोक्यां मन्ये सोऽसंततनतनुमम भागर्भवृद्ध्याविवशं स्पृशन् छायां नयसि श
नकैः सोऽहमस्तांशुभासा ४३ आजन्म प्रभृति भवतः सेवनन्नहि लोके वाच्यं केनाऽपरि
मितफलं भुक्तिमुक्तिप्रकारं ज्योतिर्मीसस्मृतिपथमितो जीवितान्तेऽपि भास्वत् त्वन्निर्वाणाय प्र

धाम्न निमेषजोन्मिषत्स्फुटात्मकवी भवसि सततेनेनकः समोन्याः ४४ यस्मात्तिनायथा स्पृष्टांचिरे
कचनां छायां नयसि प्रापयसीत्यर्थः वाह्यस्त्वस्पष्टः ४३ हे भास्वन् जन्मप्रभृति यत्सेवनं तेन
दपरिमितं केन वाच्यं केन वक्तुं शक्यमिय न यापरिच्छेदत्वाभावात् तथा स्माद्भुक्तिमुक्तिप्रकारं २५
भुक्तिविषयभोगापवर्गस्य नेदवि श्रान्तिदत्वेन जीवन्मुक्तत्वाभिव्यक्त्यात्मना मुक्तिः भुक्तिरेव च वि
श्वमत्कारावेशरूपा भुक्तिर्नेत्र विषयासक्तिरूपा नो भुक्तिं मुक्तिं प्रकारयति सेवकानां तन्मयानां

पादयति जीवितान्ते निर्याणावसरे ज्योतिर्मयीषात्मा त्वं सतां स्पृशति पश्यं प्राप्नोति निर्वाणाय मुक्तये
प्रभवस्त्वत्तस्ते समः कोऽन्यो ऽसामान्यमहिमास्तीत्यर्थः ४४ अथान्यैर्ब्रह्मादिदेवताराधनाद्दाराध
कानां यत्स्वर्गप्राप्त्यादि परोक्षं कालान्तरभावि फलं तद्युक्तं यतो मद्देवस्तस्य योच्चटः कारणावि
नमेव कार्यं सर्वत्र भवति त्वं तु चिदर्कः सर्वेषां प्रत्यक्षः स्वप्रकाशः चिदर्कप्रकाशान्मनो विना

अथ सत्त्रिदशभजनाद्यत्परोक्षं फलेन त्वं संयुक्तं भवति हि समं कारणेनैव कार्यं प्रत्य
क्षस्त्वं सकलजगतां तत्समक्षं फलं मे युष्मदङ्घ्रेः समुचितमतस्तत्त्वयाचे यथार्थं ४५

कस्मात्स्वप्रकाशादिति त्वदङ्घ्रेर्देवोऽस्मि मनित्योदितत्वत्समावेशात्मफलं समुचितमतो देवो
स्तत्फलं याचे प्रार्थये यथाकृतिमतीषु देवतास्वसतीष्वपि त्वामेव याचे तथा निर्वृत्यानन्द
त्समावेशात्मैव फलं याचे नत्वमितं किंचित् ४५ येऽपि च केचिद्विमृष्टसमावेशात्मसुख
फलाभगवान्सेवित आरोग्यं ददातीत्याहुः तेऽपि जानातितमत्त्वज्ञः सुभगाश्रयतो भोगयोगप्र

यानाः भोगाययोगायचारोग्यंवांछंति युक्तंचैतत् यतोमत्तनवपुषःपरमानंदप्रकाशस्यतेनाखिदकी
दन्यःकोनामभोगमोक्षयोस्तदाश्रयस्यशरीरस्यात्मनआरोग्यस्यदातानकश्चित् ईश्वरगुणसह
हितार्थमित्यर्थः मद्वषष्ठीसमासनिषेधाज्ज्ञापकात्स्वत्वानांशरीरमितिषष्ठ्यत्र ४५ दिनपतेवि
ज्ञानोयेयेइंद्रियैरन्तर्बहिष्करणैर्गुर्वीचपलतामदृतीमनवाप्यस्थितापुनःपुनःप्रवृत्ताननेकान्वि
येचारोग्यंदिशतिभगवान्सेवितोप्येवमाहुः स्तेतत्त्वज्ञाजगतिसुभगाभोगयोगप्रयानाः
भुक्तेर्मुक्तेरपिचजगतांयश्चशर्णीस्वत्वानां तस्मान्योकोदस्ततवपुषःकोहिनामास्तुदक्षा ४५
हिमाद्हिनाद्गुरुचपलतामप्यनेकान्तिजार्थां नैरेकार्थीकृतमिवभवत्सेवनेमत्प्रियार्थं
तेषामिच्छाम्युपकृतिमहंसेन्द्रियाणांप्रियाणां मोदोतस्मान्ममदिनपतेदेहितेभ्यःप्रसादं ४६
जार्थान्विषयवृत्त्यात्मकानिनानास्वप्रयोजनानिच हित्वात्वत्काभवत्सेवनमनन्तमुखीभावयु
क्तयाद्यन्यपरिशीलनेममप्रियार्थमिवैकार्थीकृतमभिनिवेशेनाश्रितं तेषांप्रियाणांसेन्द्रियाणां
ग्रहमुपकारमिच्छामि तस्मात्त्वमादौतेभ्यःप्रसादंदेहि मायीयदेहरूपपरिहारेणनिजम
रीचिचक्रात्मतांप्रकटयेत्यर्थः ४७ ॥

हे विश्वमूर्ते ऽव्यवच्छिन्नत्वन्नुतिविषये यदिदन्नावच्छेदप्रधानतया ऽस्मज्जल्पप्रायं किमप्यस्माभि
र्भक्तितउक्तं तद्धि प्रसस्य वाच्यवाचकात्मनस्तव प्रसादादनेनैमल्पप्रोक्तेर्धन्यमस्तपरिपूर्णत्वरूप
तयैवस्फुरतु ४८ प्रकृतिपुरुषौवामदक्षिणावाह्वावन्तरामध्येकाचिदसामान्यासमस्तसम्पेत्म
यीमेवृत्तिःस्थितिरस्तु कीदृशी विश्वंव्याप्तिमर्हन्तीतिविषुवत् अभिजयति द्वैतप्रशमनात्सर्वोत्क

किंतन्नामोऽस्त्वइतिवचनंयस्यनोच्चारकस्त्वं किंवावाच्यंसकलवचसांविश्वमूर्तेनयत्त्वं
तस्माडुक्तंयदपितदपित्वन्नुतौभक्तियोगा दस्माभिस्तद्भवतुभगवंस्त्वत्प्रसादेनयत्न
म् ४८ यापंथानंदिशतिशिशिरांशुन्नरंदेवयानं यावाकुसंपितृपथमथोदक्षिण

र्षेणावततरत्यभिजित् सर्वमध्यवर्तित्वात्मध्यमास्थानंदधिश्रांतिस्थानत्वात्तृतीयैः सोमप्रकृत्यादि
भिःकार्यैरशून्या तथादेवप्रतिकाशिन्या इडेवयानेहृदोद्वादशांतप्रसरणरूपं शिशिरावर्सं
तश्रीष्मस्वभावंउत्तरपंथानमुत्तरायणं याप्राणरव्यावृत्तिर्दिशति प्रथयति याचापानाख्या
वृत्तिर्हृद्दशांताद्धृत्प्रवेशरूपा प्रावृट्शरद्धेमंतरूपं दक्षिणंपंथानंदक्षिणायनंभोगप्रदत्वा

सा॰पं
टी
२८
27

त्कर्मेपितृप्रीतिहेतुत्वात्स्वपितृपथंदिशति ताभ्यामन्याव्यतिरिक्ताजीवन्मुक्तिमयमुत्सनात्वेत्यर्थः
षड्विंशादंगुलीयथेवंगुलषट्केहृदः प्रभृतिमकारादिशाचुदयइति श्रीमत्स्कंदादिशास्त्रेषुस्ति ४९
हृत्पितृगतीअंतराकुर्धीयः प्रवेशात्मनिर्लीनेदेवपितृमार्गयोर्मध्येचकाशान्तर्वेवाहनानामपिम
ध्येनब्रह्मभूतोऽनवच्छिन्नात्मनाप्राप्तस्वागच्छेयेपरतत्वात्मचिदर्करूपः स्यांकीदृशंत्वांमत्याहि
प्रसन्नाप्रदात्मानमात्मानंत्र ऊर्ध्वमुत्कृष्टंप्रकाशानंदैकघनं किमपि परमंव्योमेत्यनुत्तरवि

प्राहुस्तास्तं ताभ्यामन्याविषुवदभिजिन्मध्यमाकृत्यशून्या यस्याकाचित्प्रकृतिपुरु
षार्थेनरामेस्तत्वुतिः ४९ स्थित्वाकिंचिन्मनउवपिवन्तत्त्वबंधसमध्ये प्राप्यापेयंध्रुवप
दमथोव्यक्रमुद्दाम्यमाल सम्याहूर्ध्वकिमपिपरमंव्योमसोमाग्निशून्यं गच्छेयंत्वांस्वर

दाकाशरूपंसोमाग्निशून्यंप्रशांत पितृगतीचांतराब्रह्मभूतः ५० प्राणापानसंस्कारं किंकृत्वा
तालुलंबिकाख्यरोहद्ग्रंथियामव्यक्तंकृत्वादिव्यकरणबंधाश्रयाद्दुद्दाल्यनिर्भिद्य ग्रंथोअनंतर
ऊर्ध्वपदंप्राप्य समस्तवेद्याविभागप्रकाशात्मबिंदुस्थानमासाद्य सेतुबंधसमध्येइतिनिरोधिपु
काध्वशाक्तात्मनटहयोतर्बाहिःप्राणानयुक्तरणोपाय नादनादांतात्मस्पष्टनिर्बंधसमस्तकमार्गे

स्थित्वाऽप्यस्फुरदकिंचिन्मनः पिबन्तित्वममृतंतत्सविकल्प
सयः स्वैकाग्र्यमयत्व ४ पं

श्रियामोत्तलत्स्यायुक्तः स साम्बः इत्येवं रूपां रवेस्तुतिं स प्रतिष्ठामात्मविश्रान्तिमकरोत् सप्रति
ष्ठामितिवापाठः कीदृशीं स्तुतिं स्वरूपविश्रान्त्यात्मना योगेन युक्तां तत्प्रापिकामित्यर्थः यं दर्शयति
यः सवितुर्विश्वकारणस्य चिद्भानोः सर्वात्मत्वं योगमेकत्वमिच्छतीति वस्तुतोऽन्येन वस्तुनैत्यात्मात
दृशापरमैक्यमिच्छन् दृशा आरोढुमिच्छुः स्वीचिकीर्षुर्न त्वन्यत्किंचित् कीदृशं योगं सर्वदोषम्

सर्वात्मत्वं सवितुरिति यो वाङ्मनःकायबुद्ध्या रागद्वेषोपशमसमतायोगमेवारुरुक्षुः
धर्माधर्मप्रसनरशनामुक्तये युक्तियुक्तां स श्रीसाम्बः स्तुतिमिति रवेः स प्रतिष्ठां चकार ५१

र्घ्नन्ययो रागद्वेषयोरुपशमे सति या समता साम्यं तद्रूपं केन वाङ्मनःकायसहितया बुद्ध्या वाचा
स्तुतिरूपया मनसानुसंधानात्मकेन कायेन कायप्राधान्यनिमज्जनात्मकप्रमाणेन बुद्ध्याव्य
वसायेन किमर्थं स्तुतिमिमामकरोदित्याह धर्माधर्माभ्यां यत्प्रसनमर्थादप्रबुद्धस्य जगतः
स्तदेव रशना बंधरज्जुस्तस्या मुक्तये एतत्स्तोत्रपाठावमर्शाभ्यां जनाजीवन्मुक्तिमायं त्वित्यर्थः ५१

सा॰पं
टी
२८
28

इत्थमथात्मगर्भक्रोडीकृतरहस्यप्रकटंबाह्यार्थदर्शनाद्दनंचाध्यात्मिकार्थयोगात् सावित्रंचिद्भा
नुसंबंधित्वात्स्तोत्रंश्रीसाम्बेनोक्तं यःकश्चित्स्वात्मानमिवसर्वलोकानपश्यंश्चिदभेदात्मविश्वस्तो
त्रार्थतत्वंभावयन्नियतंनिश्चयेनपठत्यत्यादरंविमृशतिसोऽन्तेचंडरश्मेर्हंतयामिनश्चिदर्के
स्यमंडले लीनविश्वसमरसीभूतमरीचिचक्रमेतितन्मयोजायते शुकवद्भगवद्व्याससुतवत्

भक्तिश्रद्धाद्यखिलतरुणीवल्लभेनेदमुक्तं श्रीसाम्बेनप्रकटगहनंस्तोत्रमध्यात्मगर्भं
यःसावित्रंपठतिनियतंस्वात्मवत्सर्वलोकान् पश्यन्सोंऽतेव्रजतिशुकवन्मंडलंचंडरश्मेः
५२

त्. कीदृशेनसाम्बेन भक्तिश्रद्धेत्यादीयासांतत्वार्थचिंतानांतापवाखिलास्तरुण्यो नववय
सः सुंदर्यस्तासांवल्लभेनतृणमपिपरिहर्तुमशक्येन किंस्वित लावण्यातिशयमात्रसम २८
स्तबाह्यरमणीस्पृहणीयेनेत्यनेनव्यतिरेकलभ्येनभगवत्सुतत्वमात्मनःप्रकटयति ५२
उपसंहारमेवानुजिघृक्षुर्जनानाशास्ते इतिपरमरहस्यश्लोकपंचाशद्देषातपननवनमु

एषोस्मागमब्रह्मचर्चा हरतु दुरितमस्मद्गीर्णिताकीर्णितावो दिशतु च शुभसिद्धिं मात्रवद्भक्तिभाजां
रनुक्रममस्मद्रहस्यार्थयुक्ता स्थित्वा किंचिन्मनश्चापि वल्गितेन श्लोकेन श्लोकानां पंचाश
देवानतपनस्य विश्वाग्राखंडितप्रतापस्य भगवतश्चिद्दर्कस्य नवनेन स्तुत्या पुण्यपापविद्रावन॰
ण्यास्मागमचर्चा परमेश्वरशास्त्रबद्धाभिर्ब्रह्मचर्चाभिर्बद्धो विमर्शो यस्यां तादृशी अस्मद्गी॰
र्णिता वो युष्माकं सर्वेषां हरतु दुरितं किल्बिषं दुर्ध्यवसायं च नाशयतु भक्तिभाजां शुभसि॰
द्धिं दिशतु अभीष्टभोगमोक्षं घटयतामिति शिवं ५३ कश्चिच्छैवः परशिवसमावेशाग्र॰
ध्यानुरागोद्रेकस्फूर्जन्नभिनवदशावेशवैवश्यशाली सन्स्तोत्रेस्मिन्विवृतिरचनां क्षेम
राजो नियुंक्ते स्तेनत्वेवं झटिति घटिते दर्शनीयं हि सद्भिः ५४ इति श्रीसांबपंचाशिकावि
वृतिः कृतिस्तत्रभवत्पूज्यपादमहामाहेश्वराचार्यवर्याभिनवगुप्तपादानुजीविनः श्री॰
क्षेमराजस्येति शिवमस्तु भगवदंघ्रिस्मरणपूतस्वांतानामिति शिवम् ॥